

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Machvmetis Saracenorum principis, eiusque Svccessorvm
Vitae, Doctrina, Ac Ipse Alcoran**

Bibliander, Theodor

[Basileae], März 1550

VD16 VD16 K 2586

Epistola Pij Papæ II. ad Morbisanum Turcaru[m] priuicipem. qua & ostensis
Mahumetanæ sectæ erroribus, ipsum admonet, ut relicta illa, ueram
solidamq[ue] Euangelicæ eruditionem amplexetur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-97854](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-97854)

Ideo insurgentibus hæreticis, in diuersis mundi partibus, non fuit qui remedium apponeret. Secunda causa fuit negligentia summorum Pontificum, quia *Secunda.* non curauerunt nuncios mittere ad Christianos in erroribus positos: quia si hoc fecissent, multos, aut omnes ad unam fidem & obedientiam Romanæ ecclesiæ reduxissent.

F I N I S.

SOPIVS EPISCOPVS SERVVS SERVO-
RVM DEI ILLVSTRI MORBISANO TVRCARVM
principi, timorem diuini nominis & amorem.

SCRIPTVRI ad te aliqua pro tua salute & gloria, proq; communi multarū gentium cōsolatione & pace: hortamur, ut benignè audias uerba nostra, nec prius dānes quā iudices, nec prius iudices q̄ singula diligenter intelligas. Accipe quæ scribimus in bonam partē, & usq; in finē patienter audi: si bona sunt quæ suademus, amplectere: sin mala, respue, & in ignem mitte. Neq; idcirco epistolam reijcias, quia Christiani hominis est, & eius Christiani qui ceteris præest. Non enim te odio persequimur, neq; tuo insidiamur capiti, quamuis nostræ religionis hostis existas, & armis Christianam urgeas plebem. Operibus tuis, non tibi sumus offensi. Diligimus, iubente Domino, inimicos nostros, & pro persecutoribus nostris oramus: sapientibus & *Matthæi 5. Rom. 1.* insipientibus debitores sumus, & omnes cupimus fieri saluos, Græcos, Latinos, Iudæos, Saracenos, omnibus optamus bona. Sed scimus uera bona neminē assequi posse, qui extra euangeliū degit, & à Christo domino nostro est alienus. Noli autē aures claudere, aut oculos auertere, cum Christum nominamus, quem *Extra euangeliū & Christi nulla salus.* humetea lex iniqua natū & uirum sanctū, & prophetam magnum, & uirginis filium, & miraculis clarū dicit. Multa tibi per eum & maxima bona euenient, si ei credideris, & eius sacris initiari uolueris. Horresces hæc cum primū accipies, sed audienda est tota lex, deinde iudicium promendum. Audi quò redimus. Multa tibi & tuis progenitoribus cum Christianis bella fuerunt, multus sanguis effusus est, multæ urbes deletæ, sacræ aedes incensæ, raptæ uirgines, uiolata matronæ, uastati agri, scelera perpetrata sunt quæcunq; in mentē uenire possunt, dum Turca & Christianus, uter imperet, gladio contendit: tibi (ut fama & opera ipsa loquuntur) ingens desiderium est Christianos sub iugum mittere, & imperium Latini nominis obtinere. Et sunt fortasse qui hoc facere suadet, & omnia tuis armis perua dicunt. & alij tuas uires amplificantes, Christianas attenuant: alij in diuisionibus & odijs quæ gentem nostram excedunt, spem collocant, haud difficile existimantes eos uinci ab exteris posse, qui domi desident. Nos nō ita ignarum te credimus nostrarū rerum, quin scias quanta est Christianæ gentis potentia, quā ualida Hispania, quā bellicosa Gallia, quā populosa Germania, quā fortis Britannia, quā audax Polonia, quā strenua Hungaria, q̄ diues & animosa & bellicarum perita rerū Italia: sola Hungaria diu progenitores tuos & te ipsum fatigauit. Octogesimum iam annum aduersus Hungaros Turcarum signa feruntur, & adhuc circa Samū ac Danubium hæret una gens, quæ te tuasq; uires agitat. Quid facias si tibi cum Italis, aut Gallis, aut Germanis res fuerit, amplissimis & robustissimis populis? Fortasse non deest, qui dicat, Iustinianū imperatorē Constantinopoli sedentē, misso in Italiā Bellisario cum parua manu militū *Iustinianus imperator.* perdi.

*Adulatores re-
gum assidua
pestis.*

perditam Romam, & reliqua loca usque ad alpes recuperasse, nec te Iustiniano
minorem esse. Caue ne te fallant adulatores, domestica regum & assidua pestis.
Facile principes magna de se loquentibus aurem praestant, atque idcirco saepe de-
cipiuntur. Rarus est uero, qui non se maiorem credat. Iustinianus uniuersa Grae-
ciae & Illyrici & Asiae & Lybiae dominus erat, & Italiam non acquisiuit, sed re-
cens perditam recuperauit, & a Gothis gente barbara, non ab Italis abstulit: non
dum amor imperij Romani in mentibus Italis refrigerat, neque ullus erat qui bar-
baricum iugum aequo animo ferret. Cuncti arma pro imperio, & pro patria ma-
gnis animis susceperant, nec tam Bellisarius Italis libertatem restituit, quam Itali
suum decus uendicarunt. Tui progenitores nunquam aut possederunt Italiam, 10
aut uiderunt, nec tibi ius ullum in ea est. Quod si pergas Italiam inuadere, senties
tibi cum uiris bellum esse. Fatemur, res claras maiores tui egere, nec tua minora sunt
opera, qui Constantinopolim expugnasti, & Peram e regione Genuesium colo-
niam, & Peloponnesum, magna ex parte in deditionem accepisti, & in Rastia &
Valachia non parum agri adeptus es, & saepe tuos hostes fudisti. Et hoc anno Sy-
nithridatis nopem uetustam urbem † Metis Eupatoris patriam & eius tyrannum cepisti, &
Trapezunte direpta, incolas eius & imperatorem in captiuitatem abduxisti, & Io-
annem Cassanum praelio congregi ausum superasti. Magna haec tibi uidentur,
Pontifica nec nos parua dicimus. At Iulius Caesar cum de uictoria † Pontica triumpharet,
in curru quo uehebatur, haec uerba iussit inscribi: Veni, uidi, uici. Imbelles eas 20
gentes & parui momenti existimans, quas Pompeius paulo ante domuerat, &
tu hac aetate superasti. Alia est Italicorum natura, aliae uires, alia ingenia, alij ani-
mi. Nesciunt subesse, qui soliti sunt praeesse. Et nunc tota Italia armata est, equis &
hominibus plena: nec pecunia caret, quae neruus belli dicitur. Non pugnabis
contra foeminas, aut Italiam, aut Hungariam, aut aliam in occidenti prouinciam
ingressus. Ferro hic res geritur, non Alitaticis sudibus. Chalybeus thorax pectora
tegit, equi simul & homines tecti pugnant, ordines seruant, nec uano metu pa-
uent. Fortior sit necesse est, & manu promptior, & animo praestantior, qui eos
loco depellat. Nec Christiana dissidia desiderio tuo conducere putes, haud in
his confidas. ueniunt Christiani omnes, si quando te audiant interiora Christia- 30
nitatis accedere, nec tu melius Christianorum paci consulere potes, quam ualidis &
magnis copijs Christianitate inuadens: cessabunt priuata odia, ubi publica sen-
serunt, & coniunctis uiribus aduersus communem hostem arma sumentur. Nec
tu necesse arbitreris ad propulsandas tuas incursiones, ad comprimendum tuum
impetum, tuasque uires elidendas totam Christianitatem uniendam esse, quod fate-
mur difficile esse. Sed una ex quatuor nationibus satis fuerit, superque satis, tuas
copias profligare. Atque ut de alijs taceamus, complures esse in tuo palatio arbitra-
mur, qui terram Italiam lustrauerunt, & uires & ingenia noscunt. Ipsos audi atque in-
terroga, an aequari tuis uiribus Italia possit, an uinci tuis armis, an tuo imperio
subijci. Plus negotij Romanis fuit Italia acquirere, quam orbi reliquo frena im- 40
ponere. Diceret aliquis, quod supra tetigimus, intestina odia, quae nostram gen-
tem exagitant, introitum tibi in Italiam posse praebere: & si unus principum te excludat,
alterum inclusurum, daturumque aditum. Sunt diuisiones sane & inimicitiae & simul-
tates inter Italos, plures & graues & periculosa, & utinam non essent: sed nullus
est qui dominum pati non Christianum uelit, omnes in fide orthodoxa mori uolunt.
Nulli animus est a religione recedere. Non hic inuenies, quod tui maiores apud
Graecos: qui contendentibus de imperio duobus, nunc uni, nunc alteri minus poten-
ti auxilia ministrare, donec ambos eneruatos et exhaustos eiecere, et sibi princi-
patum arripere, Aliae sunt Italiae potentiae, alij regum oculi, alia ciuitatum consilia.

Vene-

*Christianis dis-
sidijs Turca
ne confidat.*

*Italicorum
factiones.*

Venetoꝝ respublica sapientia diues, & auro, Christo deuota, ut nostra fert opinio, prius euerteretur funditus, quam hostem religionis in Italiã patriatur intrare. Atq; hæc quidẽ per sese quando statuerit, nullis adiuta uicinis, tuas opes euerteret, tantum terra mariq; potest. An Florentiã urbis magnificentiam ignoras, & uires, & opes, & quantus est in ea religionis cultus, quanta erga Iesum reuerentia, quantus amor? Credis ne fieri posse, ut hæc ciuitas Italiã diuersæ religionis hominibus aperiri sinat? Sunt aliæ multæ urbes insignes, multi principes clari & magni. Nihil de regno Siciliae dicimus, quod armis hac tempestate concutitur. non possumus multa nobis de illo promittere: licet tamẽ hoc asserere, quod quanquam duo reges de ipso litigent, & bello decertent, maluerit tamen uterq; regno priuari, quam tuis auxilijs uictoria potiri, quod si ad te alter cõfugerit, totius Italiæ in se odia concitauerit. In Gallia Cisalpina, quæ & ipsa pars est Italiæ, dux Mediolanensis in armis excellit, & potentia par regibus habetur. Nec parua sunt ducis Mutinæ uires; aut Genuensis, qui Liguribus præ est marinis. Non cõtemnendus ducis Sabaudia, opulentus & ualidus in Italiã principatus. Adest Marchio Mantuanus. Sunt & alij complures urbium domini, quibus nihil potest esse molestius, quam nobilem Italiã uana superstitionis ritu foedari. De nobis & ecclesiæ Romanæ ciuitatibus & prouincijs tacemus, quoniam nostram tibi possessionem haud ignotam esse confidimus, quibus sola cura est seruandæ & ampliandæ fidei Domini nostri Iesu. Hæc si accepisti ab alijs, gaudemus, ueritatem enim accepisti: si minus, hortamur hæc discutias, & uerum inuestiges. inuenies nihil nos esse mētitos, non folium Sibyllæ, ut quidam ait, sed Euangelij paginam recitamus. Difficile est, atque adeo difficile, ut impossibile dici queat, te tua in lege permanentem uoti compotem fieri. Si, ut aiunt, imperium Christianorum desideras, dicens quam plurimos tibi Christianos subesse, & de reliquis idem speras, non est par ratio. Paucissimi sub tuo imperio Christiani sunt, qui ad ueritatem ambulent euangelij. Omnes aliquo sunt errore imbuti, quamuis Christum colant, Armeni, Iacobitæ, Maronei, & alia quædam nomina. Græci a Romanæ ecclesiæ unitate aberant: cū tu Constantinopolim inuasisti, neq; adhuc decretum Florentinum acceperant, & in errore stabant, neq; de sancto spiritu, neq; de purgatorio igne, consona rectæ fidei sentientes. Pauci fortasse inopes ueri Christiani, necessitate, non uoluntate tibi obediunt. At urbes Italiæ potētissimas, non est tuum cogere, ualidiores sunt, quam tuis queant exercitibus superari. Nosti que acciderunt, cum Taurinum inuasisti, quod nostra atas Belgradum uocat. Pauci cruce signati innumerabiles tuas copias prostrauerunt. Non est de Italis speranda uictoria, quibus aduersa fuit in Hungaris pugna. Quocirca ut eò tandem ueniamus quò nostra festinat oratio, & id dicamus quod ad scribendum compulit, tuamq; gloriã & tuam salutem tibi deniq; ostendamus: adhibe his paucis animũ. Si uis inter Christianos tuum imperium propagare, & nomen tuum quam gloriosum efficere, non auro, nõ armis, non exercitibus, nõ clausibus opus est. Parua res omnium qui hodie uiuunt, maximũ et potentissimum & clarissimũ te reddere potest. Queris que sit? Nõ est inuentu difficilis, neque procul querenda, ubiq; gentiũ reperitur: id est, aque paucillũ quo baptizeris, & ad Christianorum sacra te conferas, & credas euangelio. Hæc si feceris, non erit in orbe princeps qui te gloria superet, aut equare potentia ualeat. Nos te Gregorum & Orientis imperatorem appellabimus: & quod modò uicinas

Veneti.

Florentia.

Siciliae regnũ.

Mutinae dux.

Genuensis.

Sabaudus.

Mantuanus

marchio.

Christiani sub

Turca.

Belgradi oppu
gnatio.

Ad baptismum

hortatur.

ff pas,

pas, & cum iniuria tenes, possidebis iure. Christiani te omnes uenerabuntur, & suarum litium iudicem facient. Oppressi undique ad te ueluti comune patrociniū cōfugient, & toto fere orbe ad te prouocabitur. Multi sponte sua sese tibi subijciēt, & tribunalia tua sequentur, et tributa praestabūt. Licebit tibi surgentes extinguere tyrannides, iuuare bonos, oppugnare malos, nec Romana ecclesia te arguet recta uia uadentem. Eadem erit erga te charitas primae sedis, quae in ceteros reges; et tanto maior, quāto eris ipse sublimior.

Vladislaus Poloniae rex. Facile hoc pacto sine sanguine, sine armis multa poteris nasci regna. Vladislaus Lituaniae princeps, Vituldi frater, cum aspiraret ad regnū Poloniae, effectus infidelis, ut uoti sui compos fieret, effectus fuit Christianus, et deinde etiā regnum obtinuit. Cuius nunc filius Casmirus regnat. alter filius, qui etiam apud Hungaros regnauit, in bello contra genitorem tuū gesto superatus occubuit. Quid reris de te fiet, Christianis initiato sacris? Magnus erit ad te cōcursum, & felicitatis genus existimabitur Christianis, se inter subiectos uos anumerari. quippe ut arbitramur, si Christianus fuisses, mortuo Ladislao Hungariae ac Bohemiae rege, nemo praeter te sua regna fuisset adeptus. Sperassent Hungari post diuina bellorum mala, sub tuo regimine pacē, et illos Bohemi secuti fuissent. Sed cū esses nostrae religionis hostis, elegerūt Hungari uiri fortes et fidelissimi, religionē potius cū bello retinere, quā ea perditā, pacē cōsequi. Quot sūt hodie in Epiro, in Peloponneso, in Macedonia, in reliqua Graecia, in Dalmatia, in insulis Aegaei, Carpathij et Ionij maris, qui tuū imperiū non alia de causa refugiunt, nisi quia alienus es a Christiani ritus; et hī modō ad nos, modō ad alios recurrunt, openam petūt, extrema omnia subituri, prius quā te circumcisum et alienigenā dominum ferant. Et nos eis aliquando argento, aliquādo frumento, aliquando rebus alijs subuenimus. Quod si baptizatus esses, et nobiscū ambulares in domo Domini cū consensu, nec illi tuum imperiū tanto tēpore formidarent, nec nos eis aduersus te ferremus opem; sed tuum potius brachiū in eos implorarem, qui iura ecclesiae Romanae nōnunquā usurpant, et contra matris suae cornua erigūt.

Haistulphus et Desiderius reges. Et sicut nostri antecessores Stephanus, Adrianus, Leo, aduersus Haistulphum, & Desideriū gentis Longobardae reges, Pipinū et Carolū Magnum accersuerunt, et liberati de manu tyrannica, imperiū a Graecis ad ipsos liberatores transulerunt: Ita et nos in ecclesiae necessitatibus, tuo patrociniū uteremur, et uicem redderemus accepti beneficii. O quanta esset abundantia pacis, quāta Christianae plebis exultatio, quanta iubilatio in omni terra, redirent Augusti tēpora, et quae poetae uocāt, aurea secula renouaretur; habitaret pardus cū agno, et uitululus cū leone, gladij uerterētur in falces, in uomeres ac ligones rediret omne ferrū, excolerētur agrī, euelleretur aspera domus, terra mitesceret, uici repararentur, et urbes resurgerent, templa deo sacrata quae ceciderunt emergerent, collapsa monasteria et plena uiris religiosis, diuinis omnia laudibus personarent. O quanta esset tua gloria, qua pacem orbi reddidisses. O quanta tibi redundaret felicitas, qui ad aeterni pastoris ouile cunctas redegeris oues. O quantū te omnes amarēt, obseruarēt, et exrollerent, qui communis omnium pacis et salutis fuisses autor. Diceret aliquis, hanc pacē, hanc unionem, hanc cōmunem legitima, haberi posse sub tua lege. Errat qui hoc censet: multos reges, multos populos unitos esse oportet, prius quā tuā legē ubique dissemines. Nec si unies corpora, unies et animos; sciunt Christiani suam legem sanctam esse et ueram et salutarem, nec dimoueri ab ea possunt, quamuis aliqui aut libidine ducti, aut auaritia tracti, aut uoluptate

luptate illecti, aut metu mortis attoniti, aut cruciatu superati, non nunquam circuncidantur, & in tuos ritus cōcidant, quorum si corda posses inspicere, intelligeres neminem esse qui libenter consultoq; recesserit ab Euangelio. Ostendimus suprà, quantū præcellant Christianæ gentis uires, & quam difficile sit, tot nationes Christum colētes euincere. Non est quod pacē speres sub lege Mahumetea, in qua non est salus: (difficultatis experimentū ipse uides, qui etsi multis Christianis, hisq; non omnino ueris imperas, minimè tamen eis tuam legem persuadere potes, minus persuadebitur ueris) quæ non in argumentationum rationibus, sed in solo ferro fundata est, ut quæ uincere disputādo non sperat, sed uinci formidat. Non sunt Christiani qui uel bello superari possint, uel disputationib. decipi, quando et armis excel-
lunt, & rationibus munitissimi sunt, non solū diuinæ scripturæ, sed etiā Philosophicæ. Impossibile est sub lege Mahumetea unionem fieri, sub Christiana facile fieri potest. Et id magna ex parte in tua uoluntate cōsistit. Tu unus si annuas, Turcæ omnes annuēt; nec Syri, aut Aegyptij, aut Arabes aut Libyes aduersabuntur. Tecum quicquid est intra Hellespontum & Euphraten, & quicquid possides in Europa, conuertetur. Quid faciet baculus Aegyptiorum arundineus, quādo Christianum te uiderit effectū: Quid imbel-
lis Arabs: Quid nudus Afer: Omnibus his Aethiopes imminent, qui Presbytero Ioanni parentes, quod Christianus est, non poterunt & illis & reliquis Christianis obistere. Noli cursum retinere. possunt Aethiopes & congregatam aquam dimittere, que rumpat aggeres, & totam inundet Aegyptum, atq; submergat, cum sidus apparet arcturi. Hispani & Siculi facile Mauritaniam inuadunt, & Cathalani cum Genuensibus, Scis quantū ualeant occidue classes, et quātus est terror uel Syrijs, uel Alexandrinis, uel cæteris Orientalibus, quando Christianæ trirèmes ad eos nauigant. Tua certè autoritas & animi magnitudo, & in bellis felicitas apud omnes admiratio-
ni est, qui Mahumeteam sequitur legem. quod si te nobis adiunxeris, breui totus Oriens reuertetur ad Christum. Vna tantum uoluntas pacare orbem potest: & ea tua est, si ad baptismi gratiā se cōuertat: in te, crudelibus bellis imponere finem, & tantum prestare mortalibus bonum, quantum es-
sari non possumus. Quæret aliquis, quomodo quiesceret orbis Turcis ad Christum cōuersis, quando nec ipsi Christiani inter se concordēs existunt, & multa per Italiam, Germaniam, Galliam, & reliquas prouincias desæui-
unt bella: Diximus: dissidere inter sese nostræ gentis homines, non negamus, & pluribus in locis ferro contenditur. Diuino olim consilio sub Ocia uiāno propter reuerentiā Saluatoris, qui tunc secundū carnem natus est, ea pax in orbe fuit, quæ nec antea nec postea uisa est. Difficile est, & propemodum impossibile, quiescere in terris omnia, ubi homines sunt affectib. sub-
iecti reprobis. Illū ambitio exagitat, hūc cupiditas trahit, libido alium impellit. Multa est inter mortales belli materia: sed nō sunt tam atrocía inter Christianos prælia q̄ inter Turcas & Christianos. Christianus cum Christiano de agri possessione, de regno, de imperio, de gloria contendit: cum Turca de religione, de libertate, de uita. Inter Christianos qui bello uincuntur, possunt armis, nec uitam, nec libertatem amittūt, & multis etiā patrimonía dimit-
tuntur, principes imperio priuantur, inferiores domum mutant, reliqui tenent. In prælijs quæ geruntur aut cum Turcis, aut cum Saracenis, qui succumbunt, si uitam nō amittunt, in seruitutem rediguntur, & multi etiā religioni renūciare coguntur. Hæc acerbissima sunt, et immanissima bella: quæ

Lex Mahumetica in ferro fundata.

Presbyter Ioannes.

Affectuū prauitas omnis dissidij in orbe cau-

si tollantur (quod in te situm esse mōstrauimus) pax maxima exoritur, & uniuersalis quies. Nam reliqua bella huic cōparata, faciem quodammodo pacis habent et ocij; nec illa tam multa erunt, quādo unus afsit, qui solo nutu compescere possit iniurias, qualiter te futurū non ambigimus, si cum tua potentia Christianus efficiaris. Vides ne quātum tibi laudis affert baptismi lauracrum? quantum cum Christo sublimis & conspicuus redderis? Quis prohibet aquam? Quid metuis? Voces fortasse aulicorū times tuorum, quorum non dubitamus dicturos tibi aliquos; Quid cogitas, quid agis, quorsum te tua uoluntas trahit? uis baptizari? uis Christianus fieri? nescis quod periculum adis, omnes te Turcæ deserēt; & ubi existimas fieri magnus, fies nullus, ex Turcis natus, Turcas deserēs; inter Turcas creuisti, Turcarum te manus extulit, Turcæ Asiam & Græciam gubernāt, Turcæ exercitibus præfunt; qui si uel minimā famā tuæ mutationis acceperint, uestigio sumptis armis, te delecto, imperatorem aliu suscipient; tu nudus & expulsus si euaseris, apud Christianos mendicabis panē. Nam quis Turca est, quem suę religionis poeniteat; moriemur omnes, priusq̃ nostri prophete iugum excutiamus. Non sunt parua quæ isti obijciunt; adhibēda est & huic parti medela, quam nemo te ipso melius inuenerit. Nosti tuos homines, & quib. prouincias commiseris, non ignoras quanta sit cuiq̃ fides, & quis animus, non te lateo. Non sit sine periculo magnū facinus et memorabile. Vilia sunt quę paruo emuntur. Diligētia hīc & labore opus est, peruestigāda sunt amicorum consilia, noscenda subditorū ingenia; & his utendū est, quos fidos et prudentes uideris. Seruiunt tibi non pauci ex Christianis nati, qui quamuis circuncisi sunt, non tamen Christianū nomē oderunt. His exercitus, his præfecturas reddere potes, qui tui sint amantissimi; & ita regnū ordinare, ut quando uelis, præsto sint omnia. Tui subditi magna ex parte Græci sunt & Armeni (ut diximus) Iacobitæ; qui etsi aliquid erroris habent, Christiano tamen nomine censentur; nec aliud magis cupiūt, q̃ te similem eis esse, et illum Deum colere quē colunt ipsi, sperarent meliori se loco futuros, qui nunc mancipia quam uilissima sunt, tributa exoluunt grauiā, iniurijs afficiuntur quotidiana; ad bellū ducuntur inuiti, & inermes caedibus exponuntur, priuantur liberis et uxoribus; miserrima res est, postquā filios educauerunt, eos perdūt, rapiuntur in palatiū, pueri circunciduntur, & Mahumetis ritibus imbuuntur. uidēt infelices parentes non modō corpora liberorum, uerū animas etiam ire perditū; et angustiati inter tot calamitates plorare non possunt, maiora mala timentes. Nemo horum te diligit, neque enim natura fert, ut eos amemus, à quibus patimur mala. Quod si te Christianū cernerent, mirū in modū diligerent, felicitatē tuam cuperēt, et omnibus studijs tuam gloriam quærerent, & filios suos & seipsos q̃ libentissimē tibi donarent. Magna est horū multitudo, & pro sua religione constantia, quod si prudenter eos tractaueris, nihil tibi de rebellionē Turcarum uerēdum erit, qui medios inter Christianos sese uidentes, tuæ potius uolūtati cōsentient, fortunas & dignitates seruaturi, q̃ mortis periculo se subijciant. Non suademus rem nouam aut insuetā, tutū est iter quod ostēdimus, multi hoc et magni reges ingressi sunt. Apud Francos ex gentili & idolatra Christianus effectus est Clodoueus, et simul cum eo regni proceres baptizari non recusarunt. Apud Hungaros Stephanus nostris initiatus sacris, omnem illā gētem Christo acquisiuit, apud Vefogotos, qui longo tēpore in Hispania regnauerūt, & usq̃ in hæc tēpora eiusdē gētis sanguis imperat. Richardus Lemugildi filius, suadente Leandro Hispalensi episcopo, Arrianæ renunciauit hæresi, & cum omni

*Adulatorum
uoces dehortan
tū ne fiat Chri
stianus.*

*Turcæ subditi
Christiani.*

*Regum aliquot
exēpla, qui ex
gentibus Chri
stiani sunt facti.*

omni gente sua catholicā fidem cōplexus est. Apud Longobardos Agilulphus, iurā suā coniugis Theudelindae, reliquit idola, & cū omni populo Christiana sese legi subiecit. Apud Hyberos, qui sunt in Asia, imperante Constantino maiore, rex gentis cū coniuge, et omni nobilitate atq; plebe, ad prædicationē unius capitivæ mulieris, relicta idolorum infātia, baptizatus est. Sed quid moramur, et nō exemplū illud adducimus, quod omnīū est maximum? Cōstantinus ipse imperator ac monarcha uia aperuit, quā tu & tui similes ingredi absq; ulla cūctatione possētis. omnes qui eum præcesserant imperatores, excepto Philippo, gentiles fuere: Iouē, Mercuriū Apollinē, Hercule, & alia quæ sunt monstrōsa nomina, tanquā deos colebant. Senatui & omni Romano populo, stultitia Christus erat. Proponebantur passim edita quæ Christianos cōprehendī iubebant: & nisi sacrificarēt idolis, crudelibus modis interfici. Nihil uilius erat nomine Christiano, infame genus & maleficum habebatur omnīū qui Christo crederent. Sub Nerone, sub Domitiano, sub Diocletiano crudelissima in Christianos defæuit persecutio. At Cōstantinus acceptis imperij fascibus, postquā persuasus est à Syluestro, prædecessore nostro, in simulacris dæmonia coli, et unū tantū Deū esse cū patre & spiritu sancto Christum Iesum, & in euangelica tantummodo lege salutem inueniri: non est cunctatus Christi fidem amplecti: non dixit, Senatus mihi aduersus erit, resistet populus, copiarū duces alienabūtur, imperio desiciat. sed alto animo iactās in Deo spē suā, legē edidit, qua publicē Christi colli iussit, et eam fidem teneri ab omnib; imperio subiectis, quā beati apostoli Petrus et Paulus Roman. tradidissent. nec propterea sinistri aliquid sibi accidit: sed tunc potissimū excellēs et gloriosus euasit, cū in uexillis suis crux Domini Iesu appōita resplenduit. Viderat per quietem in aere signū crucis, et uocem audierat dicentē: In hoc Cōstantine uinces. Parauit uexilla crucis, erexit, ciuilib; bellis finē imposuit, superauit hostes, Barbaros afflixit, imperiū ampliavit, pacem subditis dedit, ecclesias aperuit, cōcilia sacerdotū celebrauit, hereses eliminauit, lucē quā acceperat ab Euāgelio, cunctis gentib; cōmunicauit. Magnificus et excelsus super omnes Cæsares inuentus, Græcis et Latinis nostris celebratus, imperauit annos supra triginta, sedē imperij apud Byzantiū erexit: et ampliatis ciuitatis mœnibus, multisq; tē publicis, tum priuatis ædificijs magnificē constructis, de suo nomine Constantinopolim appellauit, & plenus dierū, apud Nicomediā edito testamento, quo filios imperij successores reliquit, ut Christianū decet, sacramentis ecclesiæ receptis, e uita discessit. Quid erat quod ille amplius in terra posset optare? imperio potius est omnīū maximo, uita & ei longa fuit, & paucis obnoxia & morbis, inimicos humiliatos uidit: et quod hominib; duhcissimū esse solet, heredes amplissimæ fortunæ filios dimisit. Nec alienū fuerit, tantū imperatorē, qui Christianā fidē tantopere ampliauerit, in alio seculo cū Christo regnare, ut est, credere cui seruituit in hoc dum uiueret. Quod si omnib; qui patriā auxerint, iuuerint, defenderint, certū est esse in cœlo diffinitum locū, in quo beati quo sempiterno fruatur, sicut philosophi doctissimī tradiderunt: multo id certius de illis sperandum est, qui pro lege Domini uel seruanda uel augenda summis studijs contenderunt, sicut de Cōstantino ostensum est quē sicut in terra felicē fuisse dicimus, ita & in cœlo beatū credimus. Eadē proculdubio euētura tibi esse cōfidimus, si nobiscū sapiēs Christū colas, & magnū Cōstantinū imiteris: quemadmodū Romani cum suo imperatore Christiani sunt effecti, ita et Turcē unā tecū baptizabūtur, eritq; tuū regnū super omnia quæ sunt in orbe, & nomen tuum nulla silebit grās, Latī

Constantinus
Imperator.

Vox cœlitus
ad Cōstantinū
edita.

Constantini
laus.

na te litera & Graeca & barbara celebrabit, nemo inter mortales erit, quae te potentia aut gloria precedat. Magna sunt haec quae promittimus, maiora quae sequuntur. De regno, de potentia huius seculi, de gloria humana sumus locuti. Caduca haec & incerta sunt, et fluxa: omnes morimur, omnia nata occidunt, & omnia orta senescunt, brevis est humanae prosperitatis cursus, cito regnum deficit, nulla potentia longa est, gloria quoque clari nominis, quamvis de maximis rebus diu perseveret, finitur tamen aliquando, & cum tempore deficit. Nihil est inter mortales non mortale, conterit omnia tempus. Esto duret per multa secula nomen, quae dulcedo post obitum laudis: aut damnatus est homo in altera uita, & nihil ei prodest fama quae remansit: aut saluatus est, & ea non eget, beatitudine donatus aeterna, quae omni ex parte plenissima est. Filios ac nepotes praecleara maiorum nomina iuuat, & nobis quoque dum uiuimus, dulce est tale hereditatem posse relinquere, quae sit posteritati solatiu. est id quidem aliquo modo bonum, sed meliora quaerenda sunt & stabilia bona, quae uere nostra sint, neque unquam nos deserant. Philosophi, quos Peripateticos uocauit antiquitas, tria bonorum genera posuerunt: et alia esse animi dixerunt, alia corporis, alia externa. Stoici ea duntaxat bona existimauerunt, quae animu excolerent, hoc facit iustitia, prudentia, moderatio, fortitudo, & quae sunt alia in animo dotes. Egregia corporis forma, roboris multitudinem, nobilitatem, clientelas, opes, inter bona non acceperunt: quae neque sunt in potestate nostra, neque possessori felicitatem praestant. Sed neque illae quatuor uirtutes, quae principales existimantur, tranquillam homini mentem reddunt: nisi adiungantur aliae tres, quas theologicas appellant, & in animo sitae sunt, Spes, fides, charitas. Tristis est et in anxietate moratur, & torpet & angitur, & nihil boni operatur, qui spe futurae uitae priuatus est. Sine fide impossibile est placere Deo, qui est ultimum hominis bonum, & finis in quem tendimus. Charitas diuino amore feruet, curiosa est animae nostrae, & proximo consulit, quem iubet lex, ut tanquam nos ipsos diligamus. Si ergo animi bona cupimus, & mortalibus uirtutibus opus est & theologicas, neque in his ulla est nobis cum tua lege contentio, alia sunt, in quibus discrepamus. Fatebitur tua lex & uitam aeternam in altero seculo reperiri, & his itineribus ad eam perueniri. Dicit fidem necessariam esse, uerum non eam fidem quam nos recipimus amplectetur. Laudabit charitatem, sed alia eius officia esse dicet, quam Christianus. Sine spe non posse bene homini esse fatebitur: sed spei finem longe diuersum a nostro recipiet. Pax erit in nominibus, bellu in rebus. Facessat nunc haec contentio, & quomodo uera & aeterna bona, ex fide Christi consequi possis, & animae tuae consulere, quae immortalis est, ostendamus. Et si enim huius seculi quae dicuntur bona concupiscis, & inter mortales magnus uideri uis, non tamen animae tuae oblitu te credimus, nec ex illorum numero censemus, qui cum Epicuro & alijs quibusdam delirantibus philosophis, extingui animam simul cum corpore putauerunt. Nec rursus te sine Deo esse censemus, sicut olim de Gallis in Hispania traditu est, qui nullum colebant Deu: & de Pythagora, quae ferunt dicere solitu esse, non liquere sibi an Deus aliquis esset. Quae disputatio ad eum cotinebatur exulsi. Posidonius scripsit, Epicuru de Deo nihil sensisse, sed ea quae de dijs locutus est, inuidiae depellendae causa dixisse. Stultorum haec est assertio, sicut in Propheta legimus: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Haud equidem te adeo rudem existimamus, ut coelum credas rectore carere, & hanc pulcherrimam

Resterranea omnes fluxa.

Bonorum tria genera.

Virtutes theologice tres.

Heb. 11

Lex Mahumeti quatenus ab Euangelio diuersa.

Calceis.

Pythagoras.

Epicurus.

mam mundi machinā casu emerisse, & omnia fieri fortuito: sed arbitramur
 te Deum unum cōfiteri, & in eum credere, qui cœlum creauit, & terram, &
 omnia quæ in eis sunt, & quæ creauit non negligit. Nec te ignorare cen-
 semus, incorruptibiles esse animas hominum: et cum e nostris corporibus mi-
 grant, in alias regiones transferri, & bonas læta sortiri loca, malas ad suppli-
 cium rapi: quod non solum in Euangelio nostro scriptum est, & in prophe-
 tis, sed tua quoq; lex idem docet, quāuis in hoc mundo tēporalia quæ putan-
 tur bona, casu quodam fortuito euenire non rectē arbitramur. Socrates &
 Plato & Aristoteles, philosophorum principes, de mundi regimine, de im-
 mortalitate animarū, de Deo, eadem crediderunt quæ Christiani: quamuis
 aliqua nouæ legis arcana, quæ nondum edita erant, ignorauerunt. Platonis
 in epistolis hæc uerba leguntur: Credendū est autē semper ueteribus sacrisq;
 sermonibus, nobis asserentibus animā esse immortalē, iudicesq; habere, ac
 poenas dare maximas, cū à corpore fuerit separata, quod intelligēdum, cum
 malē uixerit. Non est hic locus apud te altius examinādus, qui pro tua lege
 Deum esse intelligis, qui omnia uidet, & omnia iudicat: & animas corporea
 mole solutas, pro suis operibus in alio seculo uel præmia recepturas, uel sup-
 plicia, non dubitas. Quæ cum ita sint, stultum cognoscis terrenis rebus ita
 aliquem inhærere, ut cœlestia negligat: & dum corpori studet, animam per-
 dat. Breue est omne quod uiuimus æuum, etiā si Mathusalem aut Nesto-
 ris annos possimus attingere, quicquid aternitati comparatur, momenta-
 neum est. Quotusquisq; hodie reperitur, qui cētēsimū uideat aut unum?
 Quotus qui octogēsimū impleat annum? Vita hominis (ut inquit prophe-
 ta) in ipsis septuaginta annis in potentatibus: aliquando ad octoginta pro-
 tenditur, ulterius labor & dolor. Quotus iterum ex eis qui nascūtur, ad per-
 fecā peruadit ætatem: quā multi moriuntur infantes: quot pueros extin-
 guunt morbi, paucissimi iuuentutem superant. Angustissima est uita homi-
 nis, & incerta, mille instant in omnes horas pericula, mille mortis fauces ui-
 tæ nostræ insidiantur: minima res cursum nostrū interrumpit. Alieno hic ar-
 bitrio sumus, uocat nos Deus quando uult & ubi uult: & cū minimē credi-
 mus, tunc citamur. Peremptoria monitio est, ne licet prouocare, aut cōtra-
 niti: parendū est altissimo Domino, & uillicationis ratio reddenda. Sapiūt,
 qui ita uitam instituunt, ut uocati, alacri animo abeant, et corā iudice, qui ni-
 hil ignorat, impauidi consistant, in die illa tremenda & amara ualde, in qua
 nihil amplius mereri licet, & omnis spes ac metus ex his quæ acta sunt pen-
 det, nec supplicare iuuat, neq; negare. Est igitur de anima curandū, quæ post
 hanc uitam, aliā habet uitā, in qua uel dolet, uel gaudet. Quid prodest homi-
 ni, si uniuersum mundū lucretur (inquit in Euangelio Dominus) anime ue-
 rō suę detrimentū patiatur: aut quam commutationem dabit homo pro ani-
 ma sua? Viuimus, ac sapimus, ac Deo similes sumus: hæc melior pars nostri
 est reb. omnib. preciosior, dimisso corpore, in alias regiones ingredif. Cor-
 pus in terra iacet, & in puluere conuertitur, & usq; ad ultimū maximūq; iu-
 diciū sensū carebit: tunc uerò pro meritis quæ illi cū anima fuere cōmunia,
 uel ad gloriā uel ad poenam resurget. Quid Nino prodest latē per Asiam
 imperasse: quid Semiramidi eius uxori: quid Dionysio, quid Herculi ad
 Indos usq; penetrasse: quid Idamthirso: Scythiæ atque Asiæ iugum impo-
 suisse: quid Nabuchodonosor, ad Gades usq; perrexisse: quid Osiridi, di-
 missa Aegypto, per Syriam & Asiam in Thraciā duxisse copias: quid Aga-
 memnoni, illū exussisse: quid Cyro Persarum imperium constituisse: quid
 ff 4 Alexandro

Platonis pia
sententia.

Vita humane
breuitas.

Vita hæc ad sus-
turam institum
enda.

Matt. 16.

Alexandro Magno illud evertisse, & usq; ad Hispalim in Orientem, & ad Iaxartem fluvium septentrionem uersus arma tulisse: quid Hannibali, Italiam uexasset: quid Scipionibus, Carthaginem deleuisset: quid Pompeio, orientales reges debellasset: quid Iulio Casari, subacta Gallia Romanum imperium inuasisset: quid Hunnorum regi Attila, Pannonia Germaniaq; prostrata, Aquileiam in Italia subuertisset: quid Tamerlamo, tot Asia Syriaq; urbes incendisse, atq; auum tuum praelio superasse: quid genitori tuo Amirato, saepe de Graecis, saepe de Hungaris triumphasset: quid ceteris regibus atque imperatoribus, res magnas et claras gessisse prodest, si absq; cognitione ueri Dei mortui sunt, & nunc eorum animae apud inferos cruciantur: laudantur hic, & ardent illuc: Quae fama uoluptas in cruciatu esse potest: quae dulcedo gloriae in doloribus? Dura uox est eorum qui uel in tauro Phalaridis beatitudinem esse dicunt. Non bene cohabitant dolor ac uoluptas, nec ullus est in felicitate moeror. In caelo plena felicitas est, apud inferos plena miseria: cum eo uentum est, nihil iuuat gloriae quae praecessit, & fama seculi. Studendum igitur est, ut post obitum qui per omnes se horas infert, certus & incertus, animabus nostris bene consulamus. Praeueniendus est pijs operibus dies mortis, & omnes actus nostri ita dirigendi, ut Deo placeamus. Ipse est enim finis omnium, & summum bonum ad quod aspiramus: & ipsa beatitudo, cuius cupiditas omnibus mortalibus inest. Quarendum est iter ad eam. Id recta fides ostendit & operatio iustitiae: quia nec iustitia sine fide, nec fides sine iustitia sufficit. Iustus ex fide uiuit, ut scriptum est: & sine fide nemo acceptus Deo. Tua lex, ut aiunt, in sua quemq; religione saluari hominem ceter, si altoquin castè iusteq; uiuat, nisi Mahumetæa traditione felicitæ, ad aliam transferit. Dicunt & in tua lege scriptum esse (est enim sibi ipsi saepe contraria) nulli salutem patere, nisi in ea. Nos contra sentimus, & certi sumus, uiam uitæ soli Christiano, si bene agat, apertam esse. Ait enim ueritas nostra in Euangelio, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluabitur: qui non crediderit, condemnabitur. Tu ergo si futurum credis seculum, si uis fieri saluus, si animæ tuæ bene consultum cupis, ut fidem Romanæ ecclesiæ (extra quam non est salus) & baptismum recipias, oportet. His duabus clauibus, fide & baptismo, aperiuntur paradisi porta. Illis tamen qui appositè ad fidem uiuunt, nihil proderunt: nam fides sine operibus mortua est. Euangelio præbendæ sunt aures, & Christi doctrina sequenda, quæ nullum fallit. Diceres, nolle tuæ legi nostram præponere, aut Mahumetæ relinquare prophetam magnum. Rogauimus ab initio, ut benignè audires: itidem nunc petimus. & nunc maxime attentis auribus, & pia mente opus est, & iudicio recto, quando ad radicem arboris infructuosæ admouemus securim. Audi seriem rerum, nosce historiam fidei, præbe aures uero, cui perrarò est in altis sedilibus locus. Callisthenem philosophum crudelibus modis lacerum, in custodiam rapuit Alexander, qui uera loquens, diuinum cultum homini denegauit: et Clytum Philippi laudes commemorantem lancea transfodit. Timent homines exempla, & uidentes melius adulatoribus succedere quam recta monentibus, ad nugas se conuertunt, & quæ placeant loquuntur. Antigonus alii quando unus ex successoribus Alexandri, qui regnauit in Asia, inter uenandum mutata ueste, relictis comitibus, errabundus apud agrestes homines, in uillitugurio pernoctauit in cognitus: & comibens, de seipso tanquam de altero percussus astantes, omnia quæ fecerat mala, ab eis audiuit. Mane quasi-tus, atq; inuentus, cum uestem allatam & regium ornatum uidisset: Date (inquit) purpuram, quam ut primò indui, uerum de me, nisi hac nocte, nunquam audiui. Et

Deus summum bonum.

Rom. 1

Mahumeti lex in plerisque sibi contraria.

Veritati rarus in principum aulis locus.

Antigonus.

ui. Et Augustus mortuo Varo, idcirco seipsum supra modum dolere aiebat, *Augustus.*
 quia non esset a quo uerum audiret. Ad pauperes philosophos relegata est
 inquisitio ueri, qui propterea sapientiae amatores uocantur, quia ueritati ser- *Philosophi ap-*
 uiant, & nolunt decipi. Turpe est cuique homini errare, maxime regi; qui si *pellatio.*
 per seipsum non satis intelligit, prope habet magistros quos interroget; tan-
 tum placeat audire, nec pudeat discere quod ignorat. Tria sunt hominum ge-
 nera, ut inquit Hesiodus. Primi & optimi sunt, qui per se omnia noscunt.
 His proximi, qui recta monentibus auscultant. Tertij prorsus danandi sunt,
 qui neque ipsi uident, neque uidentibus credunt. Sed nulla in re periculosius er-
 10 ratur, quam in his quae pertinent ad fidem, neque utilius inuenitur uerum. Re-
 cte ad Antipatrum de Alexandro scribit Aristoteles, monens, ne pro tot ex-
 ercitijs, uictorijsque & subiugatione orbis terrarum gloriatur: sed cogiter,
 quod si quis de Deo recte cognoscat, non minori gloria dignus est, quam ip-
 se pro tantis rebus gestis, tantaque potentia. Et in Ethicis: Sapientem inquit *Sapiens Deo*
 esse amicissimum Deo. Sapiens autem nemo existimandus est, qui a recta si *amicissimus.*
 de est alienus. In his uero quae sunt fidei, neque tuus legiser satis intellexit, neque
 tu in hanc usque diem satis didicisti. An uero recta monentem audire & sequi
 uelis, futurus dies ostendet. Si uero haec quae ad te scribimus audieris, signum
 erit ad discendum parati. Si feceris quae monemus, eris proculdubio sapiens.
 20 Nemo hominum sapientiam contemnit, nemo odit, nemo est qui nolit esse
 sapiens. Verum primus sapientiae gradus est, nolle errare, & uerum quam li-
 bentissime audire: maxime in his rebus, unde homini est salus, sicut est reli-
 gio, quae ordinatur ad aeternam uitam. Audi ergo uerum circa religionem.
 Si non scribimus uerum, argue scribentes, & despice tanquam stultos. Sed
 noli falsum dicere, nisi cognoueris falsum esse. Et narrabimus breuissimè ab
 initio mundi, usque ad obitum Saluatoris Christi nostri, legis arcana. De-
 inde aliqua de tua lege dicemus, eaque conferemus adinuicem, & quantum
 intersit ostendemus, conabimurque quantum ex alto dabitur, lucem tibi osten-
 dere, per quam possis ad eam lucem peruenire, quae illuminat omnem ho-
 30 minem uenientem in hunc mundum. Cum creasset Deus in principio coelum,
 & terram, & maria, & lucem, et solem, et lunam, et alia sidera, et plantas, et
 herbas, et uolucres, et pisces, et quadrupedum genus inexterminabile (ut
 scribitur Sapientiae secundo) ac reptilia, & alia animantia, postremo Adam
 creauit, & insufflauit in eum spiraculum uitae, & posuit eum in paradiso de-
 liciarum, & fecit adiutorium simile sibi Euam, ex costa eius educam. Et da-
 ta licentia qua possent caeterarum plantationum degustare fructus, ut absti-
 nerent a plantario prudentiae, imperauit. Et ambos cum praeruaricati essent,
 ex paradiso deiecit, atque in eis humanum genus morte damnauit, iussitque la-
 boriosam uitam & grumnis plenam agere. Ab his propagata creatura ratio
 nalis, cum rursus animo rebellis diuinam maiestatem contemneret, & in ui-
 tia quoque prolaberetur, aquarum diluuium deleta est. Noe cum coniuge & sex
 40 alijs animabus in arca saluatus est, & ab his omnes homines qui modo sunt,
 & post diluuium fuerunt, originem ducunt. Tres filij Noe, Sem, Cam et Ia-
 phet, redeuntibus, aquis in locum suum, humanam gentem reparauerunt, adeo ut
 traditum sit, priusquam Noe moreretur, quatuor milia hominum ex suis et fi-
 liorum lumbis exiuisse. ex quibus etiam iniqui emerferunt, Nemrot filius
 Cam, & qui cum eo in contumeliam Domini turrim Babel aedificare coepe-
 runt. In ea diuisum est labium uniuersae terrae, & confusione impeditum
Turris Babel.
 opus. Secuta est peccatum pessimum Pentapolitana submersio, et Abraam
 & Lot inuenti religiosi: in semine Abraam benedictae sunt gentes, & circum-
 cissionis

Abraham.

Isaac.

Jacob.

Ioseph.

Moses

Iosue.

Iudee gentis
aduersa.Legi diuinae
Mahumeticae
quatenus con-
ueniat.

1. Cor. 14

cisionis pactum cum eo percussum est. Fuit enim iustus, & placuit Deo in operibus suis, cum filium Isaac diuino imperio immolare non detrectasset. Neque Isaac patris uiam deseruit: cui natus est Jacob, quia alio nomine dicitur est Israel, & huic duodecim filij fuerunt, a quibus duodecim tribus emanarunt. Is cognito quod Ioseph, quem putabat extinctum, magnus & potens esset in Aegypto, cum reliquis filijs ad eum migrauit. Multiplicatum est illic Iudaeorum semen, & in gentem magnam cum creuissent Israelitae, surrexitque rex alius, qui Ioseph & opera eius ignoraret, grauissimis laboribus oppressi sunt, & contumelijs innumerabilibus affecti. Et miserante Deo, per manus Moyse & Aaron seruitute effugerunt, & sicco uestigio rubro mari traiecto, per annos quadraginta cibo caelesti uitam in deserto egerunt. Et circa montem Sinai diuinam legem in tabulis lapideis acceperunt. Acquisita est terra promissionis, sed non tota in manu Moyse. Post obitum eius mirabilia fuerunt opera Iosue, & aliorum Iudaeorum: inter quos etiam prophetae claruerunt, uiri excellentissimi. Successerunt deinde reges & alij prophetae in populo Dei, & non sine caelesti munimine conseruata est gens Hebraea: & prophetae quidem interpretati legem, salubria tradidere praecipua, uirtutem extollescentes, & uitia effulminantes, & multa per illos scripta sunt diuinitus reuelata, quae de futuris notitiam praebuerunt. Non tamen pauca perpessi sunt aduersa Iudaei, cum legem Domini contemnerent, et in traditionibus patrum non permanerent. Ceperunt eos Chaldaei, & in seruitute redegerunt. Et nunc Syri, nunc Arabes, nunc Aegyptij in eos arma uerterunt. Multae fuerunt eorum tribulationes, multae calamitates ac miseriae: sed de omnibus liberauit eos Dominus, cum ad Deum clamauerunt, & tota mente redierunt: quia cor contritum et humiliatum non despicit diuina maiestas. Haec ut arbitramur communia tibi nobisque sunt, & in Alchorano Mahumetico magna ex parte continentur. Verax igitur & tuo et nostro iudicio lex Iudaeorum, uerax Moyses & David & Salomon et Isaias & Ieremias & Iezechiel & Daniel, et ueraces omnes prophetae Domini: uera Iudaeorum fides, qui ante Christum in lege permanserunt: mendaces omnes gentes, quae coluerunt idola. Notus ante Christum solum in Iudea Deus. Nihil huc usque contendimus. Cōcedis haec nisi fallimur omnia. In his quae sequuntur, discordia erit. Sed nos in luce ambulamus, neque offendimus ad lapidem pedes nostros: & ne de caetero tu quoque offendas magnopere cupimus: et ultro ne decipiaris, lumen offerimus. Tu creatura Dei es, et ouis eius: sed errabunda extra caulas in alienis pascuis, procul ab ouili dominico, letiferum capis cibum, et pestifera aleris herba. Nos boni pastoris exemplo, qui relictis nonagintanouem ouibus in deserto, unam quae ab errauerat, secuti sumus, teque quaerimus, et in uiam salutis optamus reducere. Dolemus te uirum excellentem nobilitate, moribus illustrem, gestarum rerum gloria clarum, imperio magno praeditum, et pluribus naturae dotibus eminentem, non incedere in uis Domini, non nosse mandata eius, non esse in lege sua. Cōpatimur tibi, et tuorum subditorum infelicitatem deploramus qui tecum pereunt. Nec te credimus libenter errare, cuius naturam bonam esse confidimus. Ignorantia ueri te retinet: Tui te parentes, et seipsos, per ignorantiam decepere, cum progenitoribus laboris. Sed timenda est scriptura, quae ait: Ignorans ignorabitur. Quod si caeteris in rebus praecipuam curam, exactam diligentiam, summum studium adhibeas, ne quis fallat te, circa religionem potissimum curandum est ne fallaris, in qua tanto cautior te esse oportet, quanto in ea cum maiori periculo delinquitur. Caeterarum rerum ignorantia haec quae

hæc quæ sunt temporalia in hoc seculo, adimere potest. Religionis error alterius uitæ bona, id est animæ felicitatem deperdit. Quod ne tibi accidat, si nobis aures & fidem præstiteris, facile adiumento erimus. Audisti ea quæ de ueteri testamento diximus, nunc de nouo agendum est, in quo plurimum discordamus. Audi quæ subiungimus, sic & tuæ legis tenebras odio habebis, ut speramus, & nostræ legis lucem amabis. Duo in ueteri testamento uaticinia reperiuntur, quorum alterum est: Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femore eius, donec ueniat qui mittendusest, siue (ut Chaldei dicunt) Messias. alterum est, quod ait: Cum uenerit sanctus sanctorum, cessabit unctio uestra. His uaticinijs prædictum est, in aduentu Christi Iudæos & regnum amissuros esse, & sacerdotium, sicut & factum est. Regnum quod Iudæorum fuerat, Idumæi acceperunt. Regnante namque primo Herode Antipatri filio, genere Idumæo, & alienigena, Christus ex Maria uirgine natus est Dei filius, uerus Deus, & uerus homo, qui sacerdotium Iudæorum ad Christianos transtulit: Petro sibi successore delecto, in quem pontificis maximè potestatem transfudit, neque ulterius apud Iudæos pastoralis ouium cura permansit, dicente Domino ad Petrum: Pasce oues meas. Pastor ipse bonus, & pontifex magnus, Christus: pastores deinceps & pontifices Christianos, non Iudæos esse constituit, quamuis Petrus & alij plures ex Iudæis, non amplius Iudæi, suum summum pontificium acceperunt. Atque in hunc modum Iudaica cessauit unctio, et translatum est sacerdotium. Quo facto, & lex ipsa translata est, dicente Apostolo: Quia translato sacerdotio, necesse est ut legis etiam translatio fiat. Deus igitur, qui multifariè multisque modis olim patribus in prophetis locutus fuerat, nouissimè per filium suum, quem constituit heredem uniuersorum, per quem fecit et secula, allocutus homines nouam legem edidit, et noua dedit præcepta, quibus seruatis uitam mererentur æternam. In tempore igitur, quod in altissimo indiuiduæ trinitatis consilio ab æterno fuerat definitum, regnante apud Hebræos Herode, imperante apud Romanos Augusto, quiescente mundo, & aduentum Domini mirabili & inaudita prioribus seculis pace honorante, missus est Gabriel angelus de cælo, qui Mariæ felicem conceptionem & sacratissimum partum annunciaret. Sed antè præcursor natus est Ioannes, qui penitentiam prædicaret, & uiam Domino prepararet. Concepit uirgo de spiritu sancto, ut prædiceret angelus, & seruata dignitate uirginitatis, filium simul & dominum peperit. Natus est Christus Saluator octauo Calendas Ianuarias, & in ipsis Calendis circumcissus est, & iuxta uocem angelicam Iesus appellatus, quia salutem attulit humano generi. Plurima de infantia Saluatoris scripta sunt, nec dubium est, quin omnis eius ætas signis & miraculis plena fuerit. Sed Ecclesiæ nostræ grauitas & acre iudicium, ea tantum recipit, quæ certa sunt, Apocrypha prætermittit. Duodecimus Saluatoris annus memoriam habet, quia templum ingressus, cum legis doctoribus disputauit, & aliqua ex parte splendorem suæ diuinitatis ostendit. Sed circa tricesimum annum, fulgor ille plenus emicuit. Tunc enim baptizatus est à Iohanne, & Iohannem ipse baptizauit, & paterna uox audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Conuertit aquam in uinum, & innumerabilibus coruscantibus miraculis. Elegit sibi discipulos, quos uocamus Apostolos. Et circumiens regiones, & mentes hominum & corpora sanauit agrotantium.

Gene. 49

Iudæi et regno,
& sacerdotio,
nascente Christi
spoliati.

Heb. 7

Christi incarnatio.
Luc. 1

Christi natiuitas.

Christi miracula.

tantium

Christi doctrina.

tantū: & faciēs ipse quæ docebat, toto triennio prædicauit euangeliū, per Iudæā & uicinas prouincias beatissima uox eius intonuit. Quæ uita hominū esse deberet, ostēdit excellētissimē, & præcepta tum uetera innouāuit, tum noua prioribus multū utiliora instituit: abdita & obscura, quæ erant in ueteri lege, multa reuelauit, & obscuro prophetarum aperuit sensus, & quæ de se prædicta fuerant, palam exposuit: mysterium sanctę trinitatis ostendit, & unitatem in trinitate monstrauit, docens tum patrem, tum filium, tum spiritum sanctum diuinis honoribus prosequendū, & hos tres unū esse Deum.

Mors.

Prædixit non modò mortē suam, uerū etiam genus mortis: & quòd tertia die resurgeret, & quòd ascensurus in cælum, rediturus esset in fine seculi iudicare uiuos & mortuos. Comprehensus est sicut ipse uoluit, & traditus Pilato præsidī, qui eum neci daret. Testes in eum citati sunt, nec est inuenta mortis causa: quia peccatū non fecit, nec repertus est dolus in ore eius. Maximum crimen obiecerunt, quia filium Dei se fecit, & regem dixit: & propter ueritatem occisus est, crucifixus atq; sepultus: & iuxta uerbum suum resurrexit à mortuis: & quadraginta diebus cum discipulis commoratus, cum

Resurrectio, & ascensio.

eos confirmasset & corroborasset, atq; in orbem ire iussisset, euangeliū disseminaturos, tandē uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. ascendit ad cælum, sedet ad dexteram Dei patris, & inde uerturus est iudicare uiuos & mortuos, & redditurus unicuiq; secundū opera sua.

Spiritus Sanctus.

Interea spiritus sanctus ab eo missus, omnia suggerit ecclesie quę necessaria sunt ad uitam æternam. Hęc nos Christiani firmiter credimus, hęc est fides nostra, quam cunctis gentibus prædicamus, & impartiri omnibus cupimus. Hęc ab apostolis & eorum successoribus per fideles manus immutata & incorrupta ad nos usq; delata sunt. Hęc uos Turcæ & Saraceni magna ex parte negatis: etsi enim Christum ex uirgine natum, & sanctū uirum et Dei flatum, & prophetā magnū et mirabiliū operum efficitorem, et adhuc uiuentē cōfitemini: Deū tamen, et filiū Dei esse inficiamini, nec sibi nec sancto spiritui diuinitatem conceditis, & trinitatem personarum in diuinis respuitis, & Christi mortem deridetis, quem translatum, et alium sibi similem loco suo interfectū arbitramini, nec eius aduentum in extremo iudicio expectatis, & alia non pauca Christianę legis reijcitis: & plurima creditis, quę apud nostros risu digna uidentur, quę nō dimittimus intacta. At quę nos credimus, non solum ex noua lege, sed ex ueteri inuitamur. Vos Mahumeri & Alcorano eius, fidem tantūmodo adhibetis, & hominem mortuum, sine conteste, sine ratione, sine miraculis sequimini. Nos uiuo credimus, uiuit enim uestro testimonio Christus: nos Deo prestamus aures, & signis, et rationibus sacris ducimur testimonijs. Quod si nos audies, monstrabimus breuiter nostrę legis splendīdam lucem, & tuę obscuram caliginem detegemus. Sed opus est pijs & attentis auribus, quando fidei sublimitas attingitur, & magni Dei panduntur arcana. Sape iocis et inanib. fabulis te presentem adhibuisti, & leuiore audisti narrationes: non est cur hęc grauiā cōtemnas, aut ea nosse recuses, ex quibus tua pendet salus. Nō est anima nobilis cui nō insit ueritatis amor, nō est homo qui nolit saluus fieri. Audi ergo qui generosus es, audi quę te saluare possunt. Quid est inter Christianos Turcasq; controuersię, in quo simul contendimus? quæ dissidij causa? Sanē non alius dissidij fomes est, nisi quia circa diuinitatem non eadem sapimus, de patre, de filio, et spiritu sancto contendimus: hoc est præcipuum dissidiū, quo sublato, facile omnia componentur. Attingemus hęc, et quę sit inter nos de diuinitate

Saracenorū de Christo opinio.

4°

Fidei arcana pijs & attentis auribus percipienda.

unitate dissensio, latius exponemus. Nos in Deo tres dicimus personas esse, patrem, & filium, & spiritum sanctum: uos unam tantum, quam nec patrem nec filium nec spiritum sanctum dicitis, sed Deum tantummodo appellatis, & hunc unicum esse dicitis creatorem coeli & terrae, & omnium quae in eis sunt. Nulla est de unitate contentio, non latent nos uerba Moysi, dicentis in exordio legis: Audi Israel, dominus deus tuus unus est. Et rursus in lege scriptum est: Ego sum dominus deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti, non erunt tibi dii alij praeter me. Et rursus: Ego sum, qui sum. Et si quaesierint nomen meum, uade, & dic eis, Qui est, misit me ad uos. Et in cantico Exodi dicitur: Dominus omnipotens nomen eius. Quae testimonia unum esse Deum, & unum dominum, manifeste declarant, & unam potestatem, & unam naturam. Nam Deus naturae, dominus potestatis est nomen. Fatemur idem quod uos, de unitate diuinitatis. Hic amicitia est atque concordia, uobis unus Deus est, & nobis unus. Dicitis principium omnium rerum esse Deum, nos idem affirmamus. In quo igitur dissentimus? Multa sunt quae de Deo aliter Christiani dicunt, aliter Saraceni seu Turcae. Vos Deum corporeum dicitis, nos incorporeum. Vos fortuita esse quae hic in terra geruntur arbitramini, nec curare de his Deum: nos gubernare eum, qui creauit omnia, non dubitamus. Vos Deum patrem in diuinitate negatis; nos patrem & filium cognoscimus. Vos spiritum sanctum ex diuina maiestate reijcitis: nos ponimus & ueneramur. Mittamus alia, haec aggrediamur in quibus plus ponderis est. Nos Christum Dei filium dicimus, uos negatis, Cur negatis? Sane quia nec uxorem habet Deus, ex qua filium procreare posset. Quod si uxor ei fuerit, filiosque genuerit, mundus qui unius imperio regitur, in plures diuisus dominos, diu stare non posset. In unitate concordia est, quae seruet imperia; in pluritate discordia, quae maxima regna subuertit. Sed quis tam rudis, tam uecors, tam demens Christianus est, qui generare Deum ex connubio et permixtione foeminae arbitretur? Non sumus adeo hebetes Christiani, ut tantum nefas admittamus, Saracenis si deri hoc possit, qui Deo & corpus & caput & manus, & caetera membra concedunt. Nos Deum spiritum esse asserimus, incorporeum, immortalem, aeternum, et incomprehensibilem: qui dum seipsum intelligit, in mente sua uerbum concipit, quod nos filium Dei esse dicimus: nec aliud est in deo seipsum nosse atque intelligere, quam deum esse, nihil est enim in Deo, nisi Deus. Deum autem cuius est uerbum nominamus patrem: & processum ipsius uerbi, generationem filij dicimus. Nec ueritas haec de uerbo Dei apud Christianos tantum illuxit; gentiles philosophi ante Christi aduentum eadem quae nos asserimus, nonnulli affirmarunt, siquidem Platonici philosophi in suis libris apertissime dixerunt, quod in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et reliqua ferme omnia comprobant de uerbo Dei, quae Ioannes in Euangelio suo tradit, usque ad incarnationem uerbi, quam ignorarunt: quia nondum natus erat Christus, & alta legis mysteria absconderat Deus a sapientibus. huius seculi, quae reuelauit paruulis. Quod igitur Platonici uerbum Dei nominant, et Deum esse dicunt, nos filium uocamus ex Deo genitum, & Deum esse fatemur: nec ruinam mundi ex filij generatione timemus, quando unus duntaxat filius est. Et pater & filius unum sunt, una potestas, una uoluntas, una maiestas, nec uerbum conceptum ab intellectu concipiente discordat. Obscura haec uerba uidebuntur: at si uoles, praesto erunt qui lumen afferant,

Quenam Saracenis & Christianis de diuinitate dissensio

Exod. 29

Dei unitas.

Christus Dei filius.

Deus spiritus.

Platonicoꝝ de Deo sententia.

Solis ad diuini-
tatem compari-
tatio.

ferant, & apertissima omnia reddant. Et tu solem hūc corporeū cernis, qui noctem abiens, & diem efficit rediens: hic à seipso lucis producit radios. Hæc productio, generatio quædã est in sole: & radij solis, filij solis eius non inconuenienter uocantur. Quæ similitudo quamuis multifarie est inepta: nã solis plures sepe uidimus radios, Deo unicus tantū est filius: in eo tamen conuenit, quia una est & solis & radiorum substantia, & una est patris & filij diuinitas atq; essentia: quamuis comparatio corporalium rerū nulla satis cū diuinis quadrare potest. Sed accipe testimonia, & qui ratione non capis, cede autoritati. Vetus testamentū & Iudeis et Christianis et Saracenis com-
 10 mune est, Eructauit (inquit Dauid ex persona Dei) cor meū uerbū bonum. Hoc est, quod dei filiū dicimus, & unigenitum patris æterni, non ex carnali cōiugio, aut humano cōplexu, sed ex corde Dei, id est intellectu productū
 20 asserimus. & rursus: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hodie dicit, quia Deo nec heri præterijt, nec cras imminet. Sed hodie semper adest, cui præ-
 30 sentia sunt omnia. Iterum, Ante luciferū (inquit) genui te: ut intelligas: quia non loquit de Salomone Dauid, sed Deus pater de filio Deo, quia ante luci-
 40 ferum nemo fuit. Et in libro Prouerbiorū legimus, Sapientia dei, quæ dei fi-
 50 lius est dicentem: Nondū erant abyssi, & ego iam cōcepta eram. Ante mon-
 60 tes & colles ego parturiebar. Nunquã enim pater sine filio fuit, nec sine pa-
 70 tre filius. Et hoc est, quod in euāgelio inquit Ioannes: In principio erat uer-
 80 bum, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbum. Quæ mysteria profunda
 90 & alta cū non intelligeret Arrius, nec Mahumetes comprehēderet, negare
 100 maluerunt ueritatē dei, quã suam ignorantia cōfiteri: & suas ineptias im-
 110 prudenter ingerere, quã aliorū sapientia humiliter discere. Stulta hæc, &
 120 dānosa pertinacia est. Deo enim et prophetis eius oportet credere: et si quid
 130 est cuius rationē nō capimus, debemus cū Paulo dicere: O altitudo diuitia-
 140 rū sapientia & scientia dei, quæ incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inue-
 150 stigabiles uia eius. Fatentur iurisperiti, non omniū quæ à maioribus suis
 160 instituta sunt, rationē reddi posse, & tamen legi parendū esse, quia non sine
 170 causa cōdita fuerit: quãto minus arcana dei licet cognoscere. Plurimæ sunt
 180 20 occultæ causæ, ad quas nulla potuit curiositas hominū peruenire: quia sicut
 190 oculi nocte ad solē, ita & nos ter intuitus ad ea quæ sunt diuinitatis. Nō est
 200 ergo mirandū, si neq; generationē filij, neq; spiritus sancti processionē, neq;
 210 trinitatē in diuinitate, intellexit carnaliter homo, uel Arrius uel Mahume-
 220 tes. Sed illud in eis dānabile ac detestabile fuit, qd sacre scripturę diuinisq; te-
 230 stimonijs non acquieuerunt. nam quid opus est argumētis, ubi deus ipse lo-
 240 250 quitur? De Pythagoricis traditū est, quod in disputando soliti erant dicere,
 260 Ipse ait. Ipse autē erat Pythagoras, tanquã eius autoritati non liceret aduersa-
 270 ri: quanto minus deo, qui uerax est, & omnis homo mendax? Sed negabis
 280 300 hæc esse Dei, quæ asserimus, testimonia, De his posteriùs dicemus. Nūc de
 310 320 spiritu sancto agendū est, cui tua lex diuinos honores abrogat. Non est hu-
 330 iusmodi erroris Mahumetes inuentor, Arrij & Nestorij & Macedonij hæc
 340 olim demētia fuit, quos sacra patrū cōcilia dānauerunt: sed eorū uirus apud
 350 Aegyptios et Arabes aliquandiu latuit: et postmodō, autore Mahumete &
 360 magistro eius Sergio, late diffusum est. Ne mouearis, dum uera loquimur.
 370 Caue ne sequaris cæcos, discite spiritū sanctum esse deū, & tertiam in trinitate
 380 fore personam. Diximus paulo antē, deum patrē dum se cognoscit, uerbū
 390 concipere, & filium gignere. Nunc quod sequitur, adijcimus cognitioni an-
 400 nexam esse appetitiuam quandã operationem, cuius principium uoluntas
 410 est

Arcana Dei in-
cōprehensibilia

Pythagoras.

Spiritus san-
ctus.

est: inter operationes uerò, quas uoluntas producit, præcipua est amare. Adhibe hic aures, & mentem erige. In Deo perfectam & absolutam fateri cognitionem oportet, & amorè pari modo, cuius processus per appetitiuam operationem exprimitur, sicut & uerbi generatio per intellectiuam: & alia est operatio qua intelligit, alia qua appetit. Intellectiua ex his complet, quæ sunt quodam modo in ipso intelligente: nam sicut sensibilia in sensu, ita intelligibilia in intellectu dicimus esse. Appetitiua autem complementum accipit secundum quendam ordinem uel motum ad eas res, quæ obijciuntur appetitui, & occultum quoddam principium sui motus habet. Ea uerò quæ principi

- 20 pio feruntur arcano, spiritus nomen acceperunt, nã & uentos spiritus esse dicimus, & in scripturis, procellarum spiritus appellantur, quia non apparet afflationis spiritus initium. Respirationem etiam & arteriarum motum ab intrinseco & occulto principio manantem, uocamus spiritum: atq; hoc modo congruenti quadam similitudine, quantum diuina humanis uerbis indicari possunt, diuinus ipse amor à patre filioq; procedens, spiritus dicitur est. In nobis duplici ex causa procedit amor. Aliquãdo ex corporea, & materialis natura: & is plerumq; immundus est, & menti noxius, aliquando ex ipsa proprietate spiritualis naturæ, cum bona intelligibilia & rationi conuenientia adamamus: & hic purus est amor, & laudabilis, & animæ salutaris. In deo corporalis amor seu materialis locum non habet, sed ille tantum reperitur, qui simplex est & nitidissimus et purissimus, quem spiritum sanctum appellamus. Nec nos intellectualem & sancto amore quicquã prosequimur, nisi quod intellectu concipimus. Conceptio autem (ut diximus) quæ fit ab intellectu, uerbum est, atq; ita necesse est amorè ex uerbo exoriri. Amat enim deus quod de seipso intelligit, id est, uerbum quod concipit intelligendo. Verbum autem dei, dicimus filium dei, qui & ipse patrem nouit et amat: atq; ita fit, ut amor ipse, cui sanctus spiritus est nomẽ, ex patre filioq; procedat, sicut cum patre et filio pariter deus. Nam sicut diuinum intelligere essentia diuinitatis est, ita et amare. Et sicut deus se semper intelligit, ita et se semper amat: et omnia amat, suam bonitatem dum amat. Rursusq; sicut dei filius, qui est uerbum dei in natura diuina subsistens, patri coæternus, perfectus et unus Deus est, ita et spiritus sanctus deus est patri et filio coæqualis, et coæternus. Et quia omne quod subsistit in natura intelligibili, apud nos persona dicitur, apud Græcos *ὑπόστασις* consequens est, ut tres personas in diuinitate ponamus, quia tres sunt subsistentes, pater & uerbum & spiritus sanctus, neq; has personas dicimus esse per essentiam diuersas, sed per solas relationes distinctas, quæ ex processione uerbi & amoris proueniunt. Atq; in hunc modum Christiana religio diuinitus illustrata, distinctas tres personas confitetur in diuinis, non tres deos, sicut Mahumetes falso opinatus est: sed patrem, & filium, & spiritum sanctum, unum esse ab æterno deum asserimus: nec tamen ipsum patrem qui filius est, nec filium qui pater est, nec spiritum sanctum, qui pater est aut filius. Vna est enim patris & filij & spiritus sancti essentia, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus: quamuis in personis alium patrem, alium filium, alium spiritum sanctum, diuina docente autoritate, dicamus. Nec similitudo in his quæ creata sunt summam deest trinitati. Inuisibilia Dei (sicut Apostolus ait) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoq; uirtus eius a diuinitate relucet, quippe in anima nostra, quæ diuinæ trinitatis est imago. Est enim anima nostra substantia quædam incorporea, & ratione prædita, & actus quidẽ sine forma or-

Anima nostra
diuine trinitatis
imago.

pancti corporis, quæ dū corpus mouet & regit, sui meminit, se intelligit, & se diligit; quibus in rebus quædam apparet trinitas, memoriæ, intelligentiæ & amoris. Tria hæc ad seipsa referuntur, quia non est amor sine memoria, nec memoria sine notitia. Nam quis meminit aut amat quod nescit. Inseparabilia sunt hæc à semetipsis, & tamē quodlibet eorum, & simul omnia una essentia sunt, & una uita in anima una. Differunt tamen, quia memoria nō est intelligentia uel uoluntas, nec intelligentia uoluntas siue amor. Quod si hæc diligenter inspicias, inuenies summæ illius trinitatis atq; unitatis uestigium, et imaginem quandam quamuis imparem. Quicumq; enim sempiternā & incōmutabilem naturam, per memoriam reminiscitur, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem. Profectō reperit in seipso summæ trinitatis imaginē, non tamē omnino similem, sed qualem cunq; ita ut in similitudine magna inueniatur dissimilitudo. Erst enim homo meminit, intelligit & diligit, non tamē memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed sunt hæc in eo & in una substantia, non sicut accidentia in subiectis, quæ possunt abesse, sed substantialiter existunt in anima. & unus homo est qui habet hæc tria, non ipse est hæc tria. In simplici uerō natura, quæ Deus est, quamuis unus sit deus, tres tamen personæ sunt, ut dictum est, & ipse deus est hæc tres personæ. Sed illud satis ad rem nostram est, quia tria hæc aliquo modo unū sunt. Reperitur & sub alijs nominibus, & alio modo in nostra natura illius summæ & ineffabilis trinitatis imago. Nā mens et notitia eius et amor tria quædā sunt; mens enim nouit se, & amat se; nec amare se potest, nisi etiā nouerit se. Duo quædā sunt, mens, & notitia eius; duo etiā sunt, mēs et amor eius. Cū se nouit mens, & se amat, manet trinitas; scilicet, mens, amor, et notitia. Et hæc tria, quāuis distincta inuicē sint, unū tantū esse dicuntur, quia in anima substantialiter existunt; & est ipsa mens quasi pater, et notitia eius quasi proles eius. Mens enim cū se cognoscit, notitiā sui gignit, et est sola parens suæ notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente & notitia procedit, dū mens cognoscit se, diligit se; non enim posset se diligere, nisi cognosceret se; amat enim placitā prolem notitiā suā. Et ita amor quidā complexus est parentis & prolis; nec minor est proles parente, cum tantam se nouerit mens quanta est. nec minor est amor parente & prole, id est mente, et notitia. Considerat hæc rationalis homo, & uidens tria in una essentia concurrere, extendit se ad cōtemplationem creatoris, et intelligit unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate, et unū deum colit, unam essentiā, et unum principium, sicut et patriarchæ et prophetæ atq; apostoli tradiderūt. Sed audiamus iam tandem ipsos, & diuinæ legis autoritatē & testimonia in mediū afferamus, sine quibus uana est omnis argumentatio. Deum patrem, omnes sacræ literæ confitentur, et Dei nomen paternitatem ad omnia refert. Et si filiū dicimus, non possumus patrem negare. De filio adducta sunt testimonia legis, ergo & pater ostensus est, sicut & Saluator ait: Philippe, qui uidet me, uidet et patrem meum. Nunc de spiritu sancto, quod cœpimus, prosequendū est. In Genesi legimus, Quia spiritus domini ferebatur super aquas. Quis tunc dominus nisi deus fuit, et cuius spiritus nisi Dei? Et quomodo dei spiritus, nisi Deus? Deus est quicquid dei est, nec aliquid illi immixtum est. Incōpositus est, simplex est, et purus deus. In Iob scriptū est: Spiritus domini fecit me, et spiraculū omnipotentis dei uiuificauit me. Dei sunt hæc opera, nō hominis. Quis fecit hominē nisi deus, aut uiuificat hominem nisi deus? est igitur spiritus domini propter quod dictum est in Psalmis: Spiritus domini repleuit orbem terrarum,

Mens trinitatis
imago.

Absq; diuinitate
simonij omnis
de his argumentatio
uana.

Ioan. 14.

Gen. 1.

Iob. 13.

Sapient. 1.

terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet uocis. Quis hic spiritus, nisi deus: quis impleat orbem, nisi deus: cui coelum sedes est, & terra sca bellum pedibus eius: Et apud poetas deum ire per omnes terras, tractusq; *Psal. 13* maris, coelumq; profundum, traditum est. Et rursus, Est ne Dei sedes nisi terra, pontus, & aer, & coelum, & uirtus: Propter quod recte ait David: Quo ibo a spiritu tuo: Ostendens non esse locum in quo posset fugere spiritum Domini, qui est ubiq;. Esse autem ubiq;, implere & continere mundum, soli Deo tributum est. Deus igitur sanctus spiritus est, haec qui peragit, & futura praenoscit, & praedicit, sicut scriptum est: Responsum accepit Symeon a spiritu sancto, quia non moreretur, nisi uideret Christum domini. Non est cur Deum *Luc. 2* negemus, qui dei efficit opera. Non igitur solus pater deus est, neq; solus filius, sed spiritus sanctus cum patre simul & filio deus est. Quia non aduersatur rationi trinitas personarum in unitate diuinitatis, quemadmodum superius ostensum est. Sed iam trinitatem ipsam ex sacris codicibus demonstramus, & Moysen ante omnes audiamus, cuius haec sunt uerba in capite libri, quem Genesim nostri uocant: In principio creauit deus coelum & terram. *Gen. 1* Terra autem erat inanis & uacua, & spiritus domini ferebatur super aquas. Tria commemorat: Deum, principium, & spiritum. Ideo in deo, patrem intelligimus: in principio, filium: in spiritu domini, spiritum sanctum. Et accipitur hoc in loco principium pro filio, sicut in Psalmis de suo filio dicit deus: *Psal. 109* Tecum principium in die uirtutis tuae in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. Atq; ita in exordio nascentis mundi, trinitas ipsa in diuinis personis adducitur. Hic si placeret, interseri posset de Heloenim, secundum Hieronymum ad Marcellum. Tentans diabolus primos parentes, interposito serpente, & suadens ut edant de ligno prohibito, Eritis (inquit) sicut dii, scientes bonum & malum. Quod perinde accipiendum est, ac si diceret, Eritis sicut diuinae personae, quibus ignotum est nihil. Et cum eiceretur Adam de paradiso, inquit Dominus, Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis, quibus nobis: patre scilicet, & filio, & spiritu sancto. Sed manifestius eadem trinitas ostenditur, cum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Cum ait, Faciamus, & Nostram, plures personas inducit. Cum dicit, Imaginem, unitatem diuinitatis ostendit. Nec solitarius est cum dicit, Faciamus: neq; aliena a se loquitur, qui Nostram ait. Duo sunt pluralia uerba, Faciamus & Nostram: ut uideatur pater cum filio & spiritu sancto miscere sermonem, quod non sono uocis, sed intellectu expressius est. Dixerat, Creauit deus coelum & terram. Deus, & Creauit, singularia sunt: quia unus est deus, & una diuinitatis essentia. subiugitur, Faciamus, & Nostram, ut pluralitas in personis intelligatur. Idem & Psalmista canit regius, dum ait: Verbo Domini coeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Quid manifestius dici potuit: In conditione coelorum, tres personae concurrunt, dominus, uerbum, & spiritus. dominus, patrem exprimit: in uerbo, filium accepimus: spiritus is est, quem sanctum uocamus. Et rursus Propheta, ut trinitatem personarum in diuinitate cognoscas, ter deum prouocat in benedictione. Benedicat nos (inquit) Deus noster, benedicat nos deus, & metu *Psal. 66* ant eum uniuersi fines terrae. Trina dei confessio trinitatem exprimit personarum. & cum subditur, Metuant eum uniuersi fines terrae: unitas aperitur diuinitatis. In Psalmo quoque XLIII. multum expresse trinitatem innuit, cum dicit filio: Sedes tua deus in seculum seculi, & postea subdit: Propterea unxit te deus deus tuus: id est, pater & spiritus sanctus. & cum sequitur, Prae participibus tuis: mysterium quoque incarnationis aperit, de quo

Isaia 6 suo loco prosequemur. Et *Isaia* in uisione sua clamantia introducit *Sera-*
phim, Sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth. Ter Sanctus ad tres
 personas refertur, & semel Dominus, & semel Deus dicitur: quia unus est
 dominus, et unus est deus. Et rursus idem uates ex persona **CHRISTI** lo-
 quitur, & dicit: Dominus meus misit me, & spiritus eius. Dominus meus,
 inquit, id est pater meus: misit me, scilicet filium: & spiritus eius, qui est san-
 ctus spiritus. Quis hic non intelligat trinitatem? Non latuit prophetas hoc my-
 sterium. Possent & alia plura huiusmodi testimonia ex ueteri testamēto affer-
 ri, quae trinitatem planè ostendunt. planius tamē locutus est in euangelio do-
 minus, qui cū in orbem mitteret discipulos: Euntes (inquit) docete omnes
 gentes, & baptizate eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Tres no-
 minauit personas. In nomine, dixit: non, in nominibus, ut essentiae unitatem
 in personarū trinitate monstraret. Et *Ioannes euāgelista*, qui de pectore Do-
 mini ueritatem hausit, in epistola sua inquit: Tres sunt qui testimoniū dant
 in caelo, Pater, uerbum, et spiritus sanctus: et hi tres unū sunt. Et *Apostolus*
Paulus: Misit (inquit) spiritū filij sui in corda nostra. Et alibi: Spiritus eius,
 qui suscitauit Iesum, habitat in nobis. Et iterū: Ex ipso, inquit, et per ipsum,
 & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Ex ipso dicit, propter patrem: & per ipsum,
 propter filium: in ipso, propter spiritum sanctū. Non dicit ex ipsis, aut per
 ipsos, siue in ipsis. nec ipsis, sed ipsi gloria, inquit: ut trinitatem simul & unita-
 tem cognosceremus. Atque his testimonijs & autoritatib. illuminata est de-
 super Christiana religio. Summa enim fiducia cōfitemur & praedicat unum
 deū esse, qui est causa causarum, principium & finis omnium rerū, & omnis
 autor creaturae, & summū bonum, & nihilo minus tres personas in deo re-
 cognoscit, & trinitatem in unitate ueneratur: cui qui aduersatur, salutis ex-
 pertem se reddet, & ambulat in tenebris, & ueritas non est in eo. Tu uerō
 si sapias, de tenebris emerges: & candida luce perfrusus, sacratissimam trini-
 tatem & cognoscendo coles, & colendo cognosces. Nec aduersaberis sa-
 cro sancto euangelio, in quo legitur, Verbum caro factum est. Negat tuus
 legifer incarnationē uerbi. Nam cui (inquit) factus est deus homo, & in li-
 gno crucis passus, qui alio modo genus humanum redimere poterat? Ne-
 gat tua lex Christi necem, & alium suo loco interfecitū existimat: nec deum
 incarnatum cognoscit, neque crucifixum aut mortuum. Nos utrumque praedi-
 camus, quia factus est Deus homo, & passus est: & propter salutē hominis
 haec facta esse testamur. Ait enim de seipso Dominus: Venit filius hominis
 saluare quod perierat. Cōstabat primū parentis errata, omnes homines cul-
 pa teneri: clausa erat paradisi porta, nec mortalibus patebat in caelum aditus.
 Decebat summam dei bonitatem, hominem qui ceciderat reparare, nec mi-
 serum esse perpetuò sinere, qui ad beatitudinē perfruentem creatus fuerat.
 Sed obstabat iustitia dei, quae pro peccato satisfactionē exigebat. Dignus
 erat infinita poena, qui maiestatem offenderat infinitam. Nec homo tanti
 erat, ut infinitam posset redimere culpam. Strabat hinc diuina iustitia ultio-
 nem petens, illinc diuina bonitas miserandum esse cōtendens. Audienda
 fuit utraq; uox, quia uniuersae uiae Domini misericordia & ueritas. Quare
 & si poterat deus aliter humane imbecillitati consulere (est enim omnipotens)
 hic tamen conuenientissimus fuit modus, quem elegit, ut assumpta
 humana natura, ipse poenas solueret. Factus est deus homo. ut homo fieret
 deus: ueritas de terra orta est, & iustitia de caelo prospexit. Cōiuncta est hu-
 manitas diuinitati, ut acciperet de plenitudine bonitatis, quod sua defe-
 ctum

Verbi incarna-
 tio.

Cum suppleret infirmitatis. Fuit hic modus saluandi humani generis diu-
 nã bonitati conueniens. Satisfactum est iustitiã simul & misericordiã, sa-
 tisfactum est amorì & odio. Placuit hoc diuinã potentiã, quã omnẽ defe-
 ctum nostrum sua uirtute superat. Placuit & sapientiã, quã nihil frustra, ni-
 hil non decenter ac cõuenientissimẽ facit. Et licet necessitate absoluta, qua
 necessarium dicimus, sine quo aliud esse nõ potest, incarnatio uerbi neces-
 saria non fuit: eo tamen modo quo necessarium accipitur id, quo conueni-
 entius & congruentius peruenitur ad finem, dicere nõ pudet, ad reparatio-
 nem hominis incarnationem filij Dei necessariam fuisse. Ego sum Deus,
 10 ego sum dominus, & non est alius absq; me saluator, ex persona Christi in-
 quit Isaias, quia non poterat homo saluare seipsum, cur necessarium fuit, ut
 homo fieret deus, & Deus homo saluaret hominẽ. Propter quod pulcher-
 rimẽ & ad propositũ aptissimẽ inquit ex nostris professoribus unus in hũc
 modũ, de mysterio diuinẽ incarnationis: Suscipitur à maiestate humilitas,
 à uirtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad deponendũ conditionis
 nature debitum, natura inuolabilis est unita passibili. Deusq; uerus & ho-
 mo uerus in unitate reperitur, ut quod nostris remedijs congruebat, unus
 atq; idem hominũ Deiq; mediator, & mori ex uno & resurgere posset ex
 altero, nisi enim esset uerus Deus, non afferret remediũ: nisi esset uerus ho-
 20 mo, non præberet exemplum. Intelligis quã conuenienter filius Dei car-
 nem assumpserit ut Deus, & mortem obierit ut homo. Sed quæris testimo-
 nia antiquæ legis, non negabimus, præsto sunt: Ecce (inquit Isaias) uirgo
 concipiet, & pariet filiũ, & uocabitur nomen eius Emanuel, quod interpre-
 tatur nobiscum deus. Quomodo nobiscũ deus est? nisi quia uerbum caro
 factum est, & habitauit in nobis. Et iterum eiusdem prophetæ uerba sunt:
 Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super hume-
 rum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, cõsiliarius, Deus fortis, pa-
 ter futuri seculi, princeps pacis. An non hic mysterium incarnationis planẽ
 ostenditur? & quæ tunc futura erant, tanquã præterita manifestatur? Puer,
 30 inquit, natus est nobis, quia natus est in humana paruitate, & datus est fili-
 us, quemadmodũ Ioannes ait: Quia sic Deus dilexit mundũ, ut filiũ suũ da-
 ret unigenitũ. Datus est Christus ex diuinitate, natus ex humanitate, natus
 ex uirgine: Cuius imperiũ super humerũ eius: quod est imperium Christi,
 nisi signũ crucis, in quo pepẽdit, mundũ uicit, æreas potestates debellauit,
 et subacto triumphatoq; diabolo, regnũ suũ potenter intrauit. Oportuit e-
 nim Christũ pati, & sic intrare in gloriã suã, ut inquit ipse in Euangelio Lu-
 cæ. Imperiũ igitur super humerũ eius fuit: quia crucẽ suam suis gestauit hu-
 meris, quãuis eo fatigato Simon Cyrenæus angariatus sit eam tollere. Dici-
 tur admirabilis, propter signa & prodigia quæ fecit, lumen cæcis, auditum
 40 surdis, claudis ambulationem, debilibus fortitudinem, & mortuis uitã re-
 stituens: Consiliarius appellatur, propter Euangelica consilia, quæ adiecit
 antiquæ legi. Deus asseritur, ne putares purum hominem natum, nam De-
 us humanæ naturæ coniunctus est. Fortis, quia spoliauit infernum & por-
 tas æreas confregit, & uetes ferreos dissipauit. Pater futuri seculi, quia cœ-
 lum aperuit electis, & regnum homini præparauit æternum, post hanc ui-
 tam in cœlesti Ierusalẽ. Princeps pacis, quia nato Christo, clausum est apud
 Romanos templum Iani, & mira pax exorta est: & Gloria in excelsis Deo,
 cantauerunt angeli, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Ostendit et
 alio loco idem Isaias incarnationẽ uerbi, dicens: Dominus enim iudex nõ-

Verbi incarna-
 tio quo pacto
 necessaria
 fuerit.

incarnationis
 mysterium.

isaia locus exa-
 plicatus.

Christi impe-
 rium crux.

„ster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse ueniet, & saluabit
 „nos. quod perinde accipiendum est, ac si dicat, Carnem accipiet, et mortē pro
 nobis subibit. Et rursus: Verē tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator,
 „Absconditus, inquit: quia in carne latuit saluator Israel, quia sua morte no-
 stram mortem redemit. Et ne putes temporalem esse salutem, saluationis ge-
 nus addidit: Israel saluatus est (inquit) in Domino: id est, in uirtute Domini.
 Et subdit, Salute eterna: quam cōsecuti sunt omnes, qui ex Israel Christo cre-
 diderunt. Apertissimum testimonium est Isaiæ. sed audi Ieremiam, sua sunt
 „hæc uerba: Ecce dies uenient, dixit Dominus, & suscitabo germen iustū ex
 „semine Dauid, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium: & in dieb. 10
 illis saluabitur Iuda, & habitabit Israel confidenter: & hoc est nomen quod
 uocabunt eum, Deus iustus. Considera uerba, et attende mysteria. Suscita-
 bo (inquit) germē iustū, id est Christū sanctum et iustū ex semine Dauid se-
 cundū carnē: quia ex pro sapia regia et de sanguine Dauid Maria mater Do-
 mini nata est. Et regnabit rex. quomodo regnabit? Sanē quemadmodū ipse
 apud Mattheū in euangelio dicit: Data est mihi omnis potestas in caelo et in
 „terra, q̄ est regē esse. Et sapiens erit, sapientia creata scilicet, quę hominis est:
 & increata, quę Dei est, & quę est ante secula. Et faciet iudiciū, discretionis
 scilicet, & discussionis. nūc discretionis, dū eligit ex mortalibus quos uult, et
 alios suo arbitrio dimittit: & in fine seculi discussionis, quādo reddet unicui
 que secundū opera sua. In diebus illis saluabitur Iuda: id est, quicumq; credi-
 derint, & baptizati fuerint, salui erunt. Et habitabit Israel cōfidenter, in statu
 ecclesie triumphantis. Et hoc est nomen quod uocabunt eum, Deus iustus: ut
 scias quia Christus ex semine Dauid natus est, non solū homo, sed etiā deus
 est: nec alteri q̄ Christo hæc uerba conuenire possunt. Accedat & alius pro-
 pheta Baruch nomine, quid ille ait? Hic est, inquit, Deus noster, & non æsti-
 „mabitur alius aduersus eū: hic adinuenit omnem uiam disciplinæ, et tradi-
 „dit illā Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cū
 hominibus confatus est. Docent hæc omnia incarnationem uerbi, et ho-
 minem factum Dei filium manifestant. Nunc de morte audi, & eos contem-
 „nito, qui Christum uolunt esse translatum, & nondum mortuum. sed incre-
 dibili dementia circa diem supremum iudicij cum omnibus angelis interfi-
 ciendum putant. Ea nefandam audaciā, & stultitiam aliās inauditam, dimi-
 timus: angelos, quorum substantia incorporea est: & immortalis Christū in-
 terfectum negant, & aiunt interficiendū. At Dauid ex persona Christi: Que
 „nō rapui, tunc (inquit) exoluebā. quia non peccauit, et poenas dedit, pro alic-
 „no delicto mortem subiit. Quod manifestius Isaias ostendit, dicens: Verē lā-
 „guores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit: ipse uulneratus est
 „propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pa-
 „cis nostræ super eū, & liuore eius sanati sumus, omnes enim nos quasi oues
 „errauimus, & unusquisq; in uia sua declinauit: et Deus posuit super eum ini-
 „quitate[m], expian dis omnium nostrūm. Et subditur: Oblatus est, quia ipse
 „uoluit, & nō aperuit os suum, Et paulo post: Tradidit in mortē animā suam,
 „& cum sceleratis deputatus est: ipse multorū peccata tulit, & pro transgres-
 „sionibus rogauit. Si uidisset propheta passionem Christi, uix potuisset aperti-
 „us loqui. Nec Ieremias tacuit tormenta Domini, qui eum ex ligno crucis ita
 „loquentem inducit: O uos omnes qui transitis per uia[m], attendite, et uidete si
 „est dolor similis sicut dolor meus. Et ipse saluator de se ait: Ecce ascendimus
 „Ierolymā, et filius hominis tradetur principib; sacerdotum ei scribis, et con-
 demnabū

Locus Ieremia
explicatus.

Matth. 28

Baruch 3

Christum uerē
esse mortuum.

Psal. 68

Isaiæ 53

Gemnabūt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendū et flagellandū
 & crucifigendū, & tertia die resurget. Et iterū alibi: Sicut Moyses exaltauit
 serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis qui cre-
 dit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternā. Et ne de morte dubites, scri-
 bit euangelista: Cum accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est. Et in-
 clinato capite, emisit spiritum. Prophetæ Christum moriturum, & a mortuis
 resurrecturum prædixerunt: Euangelistæ & obijisse in cruce, & sepultum
 resurrexisse tertia die affirmant. Certa res est, nihil ambiguitatis habet, uerita-
 ti omnia consonant. Resurrexit Dominus, ascēdit ad cœlum, et uenturus
 est iterum, ut faciat iudicium in fine seculi. Tua lex non recipit, quia non sa-
 pit de Christo, quæ sapere oportet. Cuius alterum aduentum non solum
 euangelium, sed antiqui etiā uates ostendunt, sicut paulo antè de Ieremia
 diximus. Contestis eius est Daniel, dicens: Ecce in nubibus cœli quasi filius
 hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & sequitur: Et de-
 dit ei potestatem & honorem & regnum & omnes populi, tribus & lingue
 seruient ei, quibus in uerbis uiri doctiores iudicium Christi facile inueniūt
 in fine mundi. Et ipse Christus de seipso loquitur: Dico uobis, quod uos qui
 secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis
 sue, sedebitis et uos iudicātes duodecim tribus Israel. Et in Actibus Aposto-
 lorum legimus, constitutum esse Christum à Deo patre uiuorum & mor-
 tuorum iudicem. Hæc nos de Deo sentimus, hæc & firmiter credimus, hæc
 salubriter prædicamus, æternā uitā promittentes omnibus qui Christo cre-
 dunt, & in trinitatis nomine baptizati, opera faciunt euangelio digna. Que-
 ris, quæ sit ista uita æterna, quid agat illic homo, qua uoluptate lætetur, et quā
 beatitudinē assequatur? Respondemus cum euangelio Ioannis: Hæc est ui-
 ta æterna, ut cognoscant te uerum Deum, et quem misisti Iesum Christum.
 Summa tibi felicitas erit, uidere Deum in sua natura, et eius perfrui bonita-
 te. Gaudio nostræ mentis hinc satiābimur, hinc implebimur, hinc summa fe-
 licitas erit hære Deo, & Deum cognoscere. Videmus enim nūc per specu-
 lum (ut ait Apostolus) tunc facie ad faciē, et in nubilo, teste Iob: In facie Do-
 mini uidebimus lumē, et satiābimur cum apparuit gloria eius: & erimus si-
 bi similes, ut ait Ioannes. Nec oculus uidit (inquit Isaias) nec auris audiuit,
 nec in cor hominis ascendit, quæ promisit Dominus diligentibus se. Et Apo-
 stolus, nō esse cōdignas passionibus huius seculi dicit ad futurā gloriā quæ re-
 uelabitur in nobis. Tua lex in alia uita flumina lactis & mellis & uini pro-
 mittit, & cibaria delicata, et uxores multas, et cōcubinas, uirginū coitus,
 et angelorum in turpib. obsequijs ministeria, et quicquid caro deposcit. Bo-
 uis hæc paradysus et alini potius, q̄ hominis est. Nā quis mortalis est, homi-
 nis habens faciē, qui per omnē uitā suam corpori seruiat: quis non aliquādo
 in mentis secessum abit, quis non pascit intellectum aliquādo, et à sensibus
 recedit specularando? An non est honoris & gloriæ uoluptas multo iucundi-
 or et diuturnior, quām cibus ipse uel potus? Bibit sapiens, atq; edit, ut uiuat.
 Tua lex ideo uitam appetēdam homini existimat, ut edat et bibat. Sicut in
 hoc seculo carneus fuit legifer tuus, ita et in futuro carni studendū putauit:
 neq; curauit satiare mentem, cui omne studium fuit implere uentrem: atq; in
 ea re summum bonum esse putauit, quod neq; gentiles philosophi, præter
 paucos, admisisserunt, inter quos summa fuit de supremo bono dissensio. A-
 lij in doloris priuatione felicitatem posuerunt, ut Didonius: alij in ho-
 nestate uoluptati coniuncta, ut Calipho & Synomachus: alij in scien-
 tia,

Ioan. 3

Christi aduenu-
tus secundus.

Vita æterna
quid.
Ioan. 17

Qualem felici-
tatem Alcora
ni lex promit-
tat.

Philosophorū
de summo bo-
no dissensio.

tia, ut Herillus: alij in sola uirtute atq; honestate, ut Zenon et Stoici: alij in bonis animi & corporis & fortunæ, ut Aristoteles & Peripatetici. Soli Aristippus & Epicurus, & eorum schola, summum bonum in uoluptate locauerunt, atq; his tua lex conformis est, qui sex omnium philosophorum & foetidum cœnum fuere. Nec tamen illi in eo errore fuerunt, ut hanc felicitatem in altero seculo expectarent, quibus futura uita spes nulla fuit, mortalem animam existimantibus. Nostri philosophi summum bonum nec in terra, nec in sensu, sed in cœlo & in deo querendum censent, & eo satiamdam mentem existimant. Et natura instituit nos, ut cœlum aspicientes, eò uotis omnibus aspiremus. sicut est illud poeticum: Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere iussit, & erectos ad sidera tollere uultus. Quis nescit finem his præstare, quæ sunt ad finem? omnia hæc corporea oblectamenta eò reperta sunt, ut spes hominis cõseruari, & in suum finem, qui est Deus, per hæc adduci possit. Quis aut ederet, aut biberet, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his aliqua delectatio? At hæc non est finis hominis, qui ad Deum factus est: & nisi ad Deum ueniat, nunquam quiescit. nec per carnales delectationes ad Deum ipsum peruenitur: sed quanto his magis immerusus est homo, tanto est ab ipso Deo remotior: qui t̄ aliquãdo eo beator existit, quãto angelicæ diuinæ nature magis ac magis adheret: nec curat carnalia desideria, qui bonis fruitur spiritualibus. Sicut ignis & aqua simul esse nõ possunt, sic deliciae spirituales carnalibus non coherant: trahunt illæ ad se humanã naturã, & totũ in se rapiunt, neq; sentire sinunt quæ caro appetit. Gustato spiritu, desipit omnis caro, ut inquit unus ex nostris. Tua lex in paradiso uoluptates admittit, quas nec Solon, nec Lycurgus permisit in terra. Quot foeditates de cibo & potu & alijs uoluptatibus oriuntur, quas in paradiso nephas fuerit nominare: aut enim gignerentur sine fine homines, et implerẽt omnia nunquam morituri: aut frustra esset permixtio maris et fœminæ sine fructu, quæ etiam in hoc mundo damnatur. Dicis, Quid ergo fœminis opus est, si non est coitus? Dicimus et nos, Quid opus est coitu, si non est generatio? Propter uoluptatem dicis. At hæc foeda uoluptas est, et indigna, quæ paradysum nõ ingreditur. Nam quomodo illic permissa erit hæc turpitudò, quæ hic tanquam obscœna prohibetur, et tantum propter sobolem, aut euitandã maioris mali causa permittitur? Hippocrates diuinæ uir scientiæ, uenerum coitum partem esse quandam morbi deterrimi existimabat, quem nostri comitiam dixerunt. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, (ut uerbis cuiusdam gentilis utamur) uoluptatibus istis duabus coeundi atq; comedendi, quæ homini cum sue atq; cum asino cõmunes sunt, gratuletur? Nõ sunt hæc, quæ pia mens in cœlo requirat. Dicis iterũ, Igitur nõ erit plena felicitas in paradiso, si aliquid defuerit oblectamenti genus. Ergo ut existimas, cum varijs rebus oblectentur homines, saltatione, uenatione, piscatione, ludo, ludo, ludo, cantu, cibo, potu, uenere, et alijs quã pluribus, eadem omnia in paradiso tuo requires, et cũ Virgilio dicis: Quæ gratia currũ Armorũq; fuit, uiris quæ cura, nitentes Pascere equos. eadem sequitur tellure repostos. Vana hæc philosophia est, quam nulla unquam ciuitas bene instituta recepit, Nos (ut diximus) mentis gaudia et spirituales delicias quærimus. Beatitudo nostra quam expectamus in altera uita, est ipsa Dei uisio, qua nihil optabilius inueniri potest. Videbit enim beatus animus et quæ sunt in cœlo, et quæ sub cœlo. Quid erit quod eius aspectum fugiat, qui uidebit uidentem omnia? Quæ nunc uidentur obscura de Deo, de Trinitate, de incarnatione uerbi,

Summum bonum in Deo.

tanto

Paradisus Machometi.

Veneris coitus morbi comitialis quedam pars.

Beatitudo fidei tum qualis fuit.

19

20

30

40

uerbi, de processione sancti spiritus, de sacramentis ecclesie, de ceteris ar-
 canis, tunc aperta erunt & manifesta: nullum deerit oblectamentum, nihil
 requireret ultra plenus animus. Nam quid pleno opus est: nihil illi deest, qui
 nihil cupit. Desideria nostra implebit optimus ac maximus Deus, in quo
 omnia bona insunt, nec ullum cupiditatibus nostris relinquet locum. Erit
 Deus omnia in omnibus, qui sine fine uidebitur, sine fine amabitur, sine
 defatigatione laudabitur. Quae lingua dicere, uel quis intellectus capere
 sufficit illius supernae ciuitatis quanta sint gaudia, angelorum choris inter-
 esse, cum beatissimis spiritibus gloriae conditoris assistere, praesentem Dei
 1. uultum cernere, incircumscriptionem lumen uidere, nullo mortis metu affici,
 in corruptionis perpetuae munere latari: neque illic beatitudo humani corpo-
 ris in epulis erit, aut in uino, aut in coitu. Ex redundantia beatitudinis ani-
 mae glorificabitur corpus ipsum, & similitudinem eius induet. Fulgebit tan-
 quam sol in conspectu Dei, teneritati eius nulla resistet materia, leuitas & agi-
 litas infinita spacia in se uel oculi permeabit, nihil erit quo amplius laedi pos-
 sit: inuolabile erit & impassibile, more animae. & ita totus homo exultabit,
 & dicet cum Propheta: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum ui-
 uum. Nec frustra erit differentia sexuum, aut artus reliqui superfluent, re-
 surgent uiri & foemina integris membris, & non solum in specie, sed in ipso in
 2. diuiduo humane nature perfectio reintegrabitur: nec tamen animales operatio-
 nes aderunt, nec comixtio maris & foeminae, quia cessabit causa propter quam
 fuerat introducta. Erit enim completa multitudo hominum a Deo praefinita,
 nec ullus erit carnalis appetitus, nec pulsabit tentatio inimici, non patebit in-
 fidiae locus: cum peruentum fuerit ad triumphum, pax ibi inconcussa, & qui-
 es & summa concordia uigebit. Vides inter tuam & nostram beatitudinem,
 quantum interest. Nostra felicitas nobiliori hominis parti, id est animae, re-
 spoderit: tua uisiori, id est corpori. Nostra mentalis est, tua carnalis: nostra ful-
 gens & nitida, tua obscura & foetida: nostra cum angelis & ipso Deo commu-
 nis est, tua cum suis & alijs pecoribus: nostram docti omnes philosophi
 3. laudant, tuam uituperant: nostra caelo digna est, tua etiam in terra reprehendi-
 tur. Sed dices, in sacris etiam codicibus conuiuia reperiri, quae futura uiden-
 tur in caelesti Ierusalem, potu ciboque plena. Inquit enim Isaias: Faciet Domi-
 nus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium. Et in
 Sapientia legimus: Miscuit uinum, & posuit mensam. Et iterum: Venite et co-
 medite panem meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Et in Ecclesiastico:
 Cibauit illum Deus pane uitae & intellectus, & aqua sapientiae potauit il-
 lum. Et Dominus apud Lucam: Ego (inquit) dispono uobis, sicut disposuit mi-
 hi pater meus, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Omnia
 haec, & his similia, spirituale habent intelligentiam: quia de mensa ipsa sapientiae
 4. non corporalis uel cibus uel potus assumitur, sed mentalis, qui suauissimus est
 ac mundissimus: & hic est quem nos expectamus in futuro seculo. Tanto est igitur
 nostra dignior quam tua felicitas, quanto nobilior, & diuinae beatitudini pro-
 pinquior. Sed attingamus nonnullas alias tuae legis ineptias, quae tum sacris lite-
 ris aduersantur, tum philosophicas rationes excludunt. Dicit legisifer tuus, quod
 tetigit eum Deus manu sua inter humeros, et usque ad medullam dorsi eius pene-
 trauit frigus. Quod perinde est, ac si corporeum esse Deum affirmet: quia tactus
 non est nisi per corpus. Nos incorporeum dicimus deum. Ait enim Ieremias ex ore
 dei: Coelum et terram ego implebo, quod non posset fieri, si corporeus esset, et pro-
 pterea dicit in Psalmis Dauid: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Spi-
 ritus

Deus omnia
in omnibus.

Sexuum diffe-
rentia in futu-
ro seculo.

Beatitudinis no-
strae et Mahu-
metice discri-
men.

Isaia. 25

Prouer. 9

Luc. 22

Deus incorpo-
reus.

Ierem. 23

ritus (inquit) Domini, non corpus Domini. Et Ioannes in Euangelio, Spiritus est Deus. Philosophi Deum purum actum esse dicunt, principium omnium rerum, naturæ omnino simplicis, & æternæ. Quod si corporeus esset, esset compositus ex elementis, aut alia materia: et posterior suis partibus, neque simplex, neque purus, neque origo omnium rerum: & creaturas haberet se ipso excellentiores, angelos scilicet (nobiliora sunt enim spiritalia quam corporea) quod est opinari absurdum, ne dicamus asserere. Nec simul stare potest, ut causa causarum sit deus (sicut philosophi uolunt, & recte uolunt) & compositus inueniatur. esset enim ab alio compositus: & illum nos potius di-

Cur Deo in sacris literis membra etiã humana attributa.

tus non est. Nec mouemur, quia in sacris literis & caput et manus, et pedes & oculi, & digiti, & cor, et uterus, et huiusmodi attribuantur Deo: utitur enim spiritus sanctus, qui loquitur in scripturis, uocabulis quæ sunt in usu, per similitudinem quandã, sicut dicit Iezechiel ex persona Dei: Ego uisione multiplicauit eis, & in manibus prophetarum assimilatus sum eis. Est enim naturale homini, per sensibilia ad intelligibilia peruenire, & omnis nostra cognitio à sensu capit exordium. Atque idcirco spiritalia nobis in sacris codicibus sub metaphora corporalium exhibentur: atque ita fit, ut etiam rudes aliquid capiant, qui alioquin essent diuinæ sapientiæ minus idonei auditores. Dixit præterea tuus Mahumetes, omnium peccatorum causam esse Deum, et exclamans, his uerbis utitur: O Deus, quibus uis bonam, quibus uis malam uitam præbes. Nos mortale peccatum, auersionem quandam esse dicimus ab ultimo fine: nec possibile censemus, Deum, qui ultimus finis est, uoluntatem cuiuspiam à se auertere. esset enim sibi ipsi contrarius. Et si Deus omnia diligit quæ cunctis fecit (ut est illud Sapientiæ: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti) quomodo consentaneum est, ut peccati causa sit ipse Deus? cum dicit in Psalmis Dauid: Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et in Ecclesiastico legimus, Omne excrementum erroris odit Deus. Contraria sunt amor & odium. Audi ulterius intolerabilem tuæ legis errorem. Si nobis (inquit) aduersa incumbunt, incubuerunt & cæteris, sunt enim isti dies casus atque fortunæ. Negat diuinam prouidentiam curare mortalia. Nos de diuina sapientia dicimus, quod attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, nec summæ Dei bonitati conuenit ea negligere quæ creauit. Propter quod inquit apud Matthæum Dominus: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt. Addit Mahumetes, angelos creatos ex flamma ignis, & peccare & mortuos esse. Nos cum propheta dicimus, quod Deus fecit angelos suos spiritus & creauit eos ex nihilo. Et philosophos nobiscum sentientes habemus, qui omnes angelos, quos uocant intelligentias, incorporeos esse dixerunt: nec peccatum in angelis reperire posse censemus, qui Deum in essentia uidentem omnia uident, & omnia intelligunt ad suam perfectionem necessaria: nec est in eis ignorantia peccati mater, nec subiectam corruptioni naturam angelicam arbitramur, in qua non est materia quæ separari possit à forma, sed ipsa forma per se subsistit incorruptibilis & immortalis.

Sapientia.

Ecclesiasticus.

Prouidentiam diuinam negat Mahumet.

Angeli spiritus incorporei.

Origenes.

Origenes, præclari & excellentis ingenij uiri, sicut multa extant præclarissima opera, ita et nonnulli errores perniciosissimi reperitur: inter quos unus ille est, quia demones per Dei misericordiam liberandos esse aliquando à pœnis asseruit. Hunc secutus est Mahumetes, qui saluandos per Alcoranum malos angelos affirmat. Nos cum Isaiã de omnibus dånatis, siue hominibus, siue angelis, unam sententiam habemus: quod uermis eorum non morietur, &

rietur, & ignis eorum nō extinguetur. Et Saluator in Euangelio damnatis in ultimo iudicio, ignem æternum repromittit, diabolo & angelis eius præparatum. Quid quod tuus legiser animam humanam portionē esse asserit animæ dei? Sic nōnulli philosophi palam tradiderunt, & Manichæi secuti sunt. Nos humanā animam ad imaginem & similitudinē dei factā dicimus, sicut scriptum est in Genesi, Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostram: quod de anima dictū est, non de corpore. Quod si anima hominis, portio esset dei, esset utiq; deus; nec esset homo, nō deus, quod stultissimum est: cum manifestū sit, labi hominis animam à bonitate in malitiam, à ueritate in errorem, à gaudio in tristitiam, à spe in desperationem: quod est à dei substantia penitus alienū. Nec illud uerum est quod in uestra lege traditur, animas hominum ex materia productas esse omnes. Asserunt enim philosophi, ab extrinseco esse homini intellectū, & quod innato, sit spiritus uitæ iussu dei. Et Theologi, rationales animas omnes ex nihilo creatas dicunt. Et Adam cum factam uidisset foeminam, Hoc os (inquit) ex ossibus meis, & caro de carne mea: non dixit, anima de anima. Et propheta in Psalmis canit, Qui finxit singulatim corda eorū. Ponitur enim cor pro anima, quia sedes eius in eo est. Et deus sibi animarum productionē reseruauit propter earum dignitatem, qui per Isaiam ait: Omnē flatum ego feci. quod intelligitur de flatu spiritali, qui est rationalis anima. Præterimus quod cœlum ex fumo factū dicitis, quod si uerū esset, corruptioni subiaceret. Præterimus quod solem & lunam æquales ab initio uirtutis & luminis tuus propheta testatur: nos dicimus cœlum ex nihilo creatum, & duo luminaria magna fecisse deum ab initio: luminare maius, ut præesset diei; & luminare minus, ut præesset nocti. Ad illud transimus, quod in uestra lege dulcissimū & saluberrimum esse putatis, uxores multas ducere, quod si deo placuisset, creato homini ab initio nō unam tantum sociam præbuisset, sed plurimas: nec dixit deus, Relinquet homo patrē & matrē, & adheret uxori suis: sed uxori suæ, dixit. Nec amicitia inter uirū & uxorem uera esse potest, ubi non est æqualitas, cum uir pluribus misceatur, mulier uerò uni tantum adheret, cuius est in alias plures distractus amor. Nec propterea numerus hominum augetur, quia plures uni nubant foeminae: nam totidem uiri priuati cōiugio sine prole decedunt, & præsertim cū mulieres numero pauciores existant. Iniqua insuper res uidetur, & naturali aduersa libertati, unius urbis ciuium alios multiplici matrimonio uti, alios in solitudine degere. Nec propterea ea laudanda consuetudo, quod in ueteri lege plerosq; sanctos uiros pluribus uxoribus fuisse coniunctos legimus; quia non id ex lege, aut ex uoluptate fecerunt, sed diuina quadam dispensatione, & ad sobolem procreandam, quæ cresceret in cultu dei. Tacemus de diuortio, quod permittitur apud uos contra legem euangelicā, & de adulterio & fornicatione, et alijs sceleribus, quæ licet antiqua lex detestetur, & noua prorsus abominetur, apud uos tamen concessa uidentur. Non est quod omnia tuæ legis errata percurramus, quando neq; nobis scribendi, neq; tibi legendi satis est oculi: et tu ipse pro tuo ingenio multa intelligis adeo stulta esse, ut nulla possent ratione defendi. Tota de deo questio est, huc omnia referuntur, totū in hoc consistit, ut CHRISTVM IESVM deū esse credamus: quo concessio, necesse est eius legi obediēre, & eius uerbis credere, qui uerax est, & mentiri non potest. In eius lege trinitatem, de qua supra diximus, in unitate diuinitatis comperimus, et incarnationem uerbi, & processionem spiritus sancti, et reliqua omnia que

Anima hominis an diuina sit anima portio

Anima an ex materia producta.

Psalms. 32.

Cœlum ex nihilo factum.

Uxorū pluralitas.

Diuortium.

Christum esse Deum.

hh retuli

retulimus, usq; ad extremum iudicium. Quod autem Christus deus sit, iam supra ostensum est ex ueteri lege atq; prophetis; licet etiam ex tua lege monstrare, quæ prophetam & sanctum uirum fuisse Christum asserit. Si propheta & sanctus, ergo uerax; si uerax, & deus. Nam deum seipse testatus est, dicens: Ego & pater unum sumus; & qui uidet me, uidet & patrem; & si creditis in deum, et in me credite; & alia multa huiusmodi, per quæ diuinitas Christi colligitur & equa cum patre & spiritu sancto maiestas. Bene est igitur, ut legem nostrâ amplectaris, quæ uerax est & salutaris à deo data; & tuam relinquant, in qua non est ueritas, neq; salus; homo illam tulit, peccatis & ignorantia plenus. Intellexisti quanta adducimus ex ueteri lege testimonia, quibus deus ostenditur, & homo, CHRISTVS IESVS, & pro nostra salute supplicio crucis affectus. Audiuisti sacras sancti Euangelij attestationes, & ipsius Christi uoces, quem tua lex sanctum habet. Quid igitur obstat baptismos quis prohibet aquam? quid moraris? Ingredere iam tandem salutis iter cum præcellentibus uiris & magnis imperatoribus, ad æternam salutem sub Christo peruenies. Diximus de Constantino seniore, & Philippo, qui rempublicam tenentes, in Christum credidit. Post Constantinum creati Cæsares idem iter secuti sunt, & in fide nostra obierunt: excepto Iuliano apostata, qui ex monacho Cæsar factus, transiit ad idola, quæ uitam laxiorē promittebant. Sed ille in bello Parthico pœnas dedit, & sagitta confossus in incertum missa, coactus est cadens dicere, Vicisti Galilæe; sic enim per contumeliam uocabat Christum. Fuerunt & aliqui schismatici & hæretici, qui etsi Christiano censebantur nomine, non tamen recta inceserunt uia. Imperatores Christiani nullo errore polluti inuenti sunt, Iouinianus, Gratianus, Iustinianus, Valentinianus, Iustinus, duo Theodosij, Arcadius, Honorius, Carolus Magnus Ludouicus, & plures Fræci & Theutonici; tres Othones, Henrici aliquot, & non pauci sub alijs nominibus. Præterimus alios reges fama claros, qui uel in Gallia, uel in Hispania, uel in Anglia, uel in alijs prouincijs Christianis sacris initiati fuerunt, & in Domino mortui, ad uitam creduntur migrauisse beatam. Cum his non est cur te pudeat Christi iugum subire, & sub eo regnare, per quem reges regnant, & legum cõditores iusta decernunt. Multos inuenies reges, qui te colentem Christum honorabunt. Etsi enim aliquando horrebant reges Christi nomen, & propter idola Christianos persequebatur, postea tamen propter Christum idola deleuerunt. Honesta hæc societas est, cū qua te uocamus in uiam salutis, ueritatis & pacis; illa nihil dignitatis habet, cum qua te tua lex in deum rapit. Nam præter Othomanorum familiam, de qua natus es, & illustres progenitores tuos, quis est qui magnopere laudari inter Saracenos queat? Colebatur Saladinus quidam, & aliqui pauci nomen habent, qui res memoria dignas gessere. At Christianorum excellentissima nomina omnes historias impleuerunt. Noti sunt in Syria, & in Aegypto, & in Asia, Godefridus, Balduinus, Bohamundus, Tancredus, Conradus, Philippus & alij admodum multi, qui ab extremis Galliarum et Germaniæ finibus, cū ingentibus copijs Hierosolymam petiere, iterq; sibi per medios hostes ferro paruere. Hos tibi comites damus, cum his te Christo iungere cupimus. honestiores hi socij sunt, q̄ Aegyptij effeminaui, aut imbelles Arabes. Tua origo (sicut accepimus) Scythica est; inter Scythas multos fuisse uiros in armis claros, memorie traditur, qui uectigale Asiam pluribus seculis tenuerunt, & Aegyptios ultra paludes eiecerunt. Non sunt comparandi aut Aegyptij, aut Arabes Scythico generi, non est fori & ignauo

Ioan. 10. & 14

Iulianus apostata.

Imperatores Christiani qui.

Othomanorum familia.

Scythæ.

ignavo æqua societas. Mirandum est tantum potuisse suis festinationibus Arabes, ut audaces & præstantes Scythas in suam societatem adduxerint. Quid dicimus societatem? non est hæc societas: seruitus est, quando eorum legi subiectus es, quæ utinam lex esset, & non deceptio ac præstigium. Conformior tibi cū Christianis societas erit. Fortibus uiris facillè admittuntur fortes, uirtus uirtuti placet. Pulchra & stabilia sunt inter æquales consortia, si eadem religio est, idemq; cultus dei. Age igitur, accipe Christianos socios, accipe fidem & baptismum, qui te hic in terris faciat magnū, quoad uixeris, & post obitum in cœlo beatū reddet. Audisti promissa Euangelica, & quomodo cuncta quæ diximus ueteris legis autoritate probantur. Sed times ne te decipiamus. Recordaris tui legislatoris, qui asserit legem & prophetas à Iudæis, Euangelium à Christianis esse corruptum: tantumq; de ueritate uel noui testamenti uel ueteris remansisse, quantum Alcorano continetur. Exploratum id forsitan arbitraris & uerum esse, atq; idcirco testimonijs nostris nõ adhibes fidem: nec baptizari audes, aut in CHRISTVM credere. Utinam tam bonus fuisset tuus legiser quàm callidus, tam uerax quàm uersutus, tam fultus quàm iniquus: tota est artificiosa & fraudulenta lex eius. Nam qui diuini sibi abesse auxilium non ignorabat, ad humanas confugit astutias. Cupiebat legem edere quæ sibi nomen daret, famamq; etiam per flagitia extabat, ut Herostatus ille qui Dianæ Ephesiæ templū incendit. Et animaduertens antiquā & nouā legē quamuis honesta esset, duram tamē uulgo uideri, & seruatu difficilem: suam ipse edidit, quæ uoluptatem humano generi amicam permitteret, sic enim facile fieri posse existimauit, ut innumerabiles populi in suas traditiones concederent. Nam gentiles quamuis laxiori lege tenerentur quàm Christiani, continentiam tamē & modestiam & frugalitatem commendabant, & philosophis auscultabant uirtutis amatoribus, neq; sinebant suos ciues corrumpi uitijs, aut uoluptate marcescere. Creuit igitur secta Saracenorū, licentia uiciorum. Placuit uxores ducere quot uellent: eas demq; dimittere, cum displicere cœpissent, habere cōcubinas quàm plures, et in omne libidinis genus posse prouolui. Indulgere uentri cuncta quæ uellet, & ori, præter uinum, & uniuersis immergi uoluptatibus. Etsi enim aliqua ieiunia in lege tua præcipiuntur, id etiam ad irritandam uoluptatem factum est, nam Saraceni diem ieiunantes, nocte quàm longa est epulantur et bibunt. Nec aliam ob causam uini usus interdictus est, nisi quia noceret in ardenti terra, qualis est Arabia, & maior est in frigidis uoluptas poculis. Hoc unum ergo in Mahumete intentum fuit, ut legē propagaret suam: ea præcipiens quæ grata essent auditoribus, & maxime plebibus, quæ iumentis similes existunt: nec fessellit eum opinio in hac parte. Placuit noua lex, & breui tempore ita coaluit, ut in multis populis, gentibus ac linguis reciperetur, cuius fundamenta in uoluptate iacta fuerunt. Verum sicut agricola non imprudens, postquā uinæam plantauit, fossam circumducit & sepē, ne destruat a feris: ita & Mahumetes suam legem conseruare ac munire statuit, animaduertit homo sagax, duobus modis suum dogma cœuelli posse, atq; confundit: autoritate scilicet & ratione. atq; aduersus hæc duo quæ poterant inueniri remedia, non neglexit. Autoritati apposuit, quod paulo antè retulimus, antiquam scilicet & nouam legem depravatā esse, nec quicquā ueri restare, nisi quod Alcoranus haberet. Rationi arma obiecit, iubens ne quispiā de sua lege disputaret, ne ue rationē quæreret: in eum qui contrā niteretur, ferro uindicandum esse, atq; huiusmodi uallo suam legem callidus uetera-

Mahumeti lex
tota fraudulenta.

Saracenorum
secta quomodo
creuerit.

Vinum cui
prohibitum.

tor communifuit. Sed non est hic adamantinus murus, neq; ferreus, neq; ex
 uitio lapide fragili materia est, creta & luto munita domus, facile oppugna-
 bitur, neq; resistit telis nostris, facile ruunt ædificia in arena fundata. Aggre-
 diamur hæc telis tuæ legis munimenta. Corruptionem in primis sacrarum
 literarum obijcitis hoc ei probandum fuerat, qui factum asserit: nobis satis
 erat negare factum. Libet tecum aliter agere, & apertam tuæ legis latoris ca-
 lumniam ostendere. Lex Iudaica, quam Moyses & propheta tradiderunt,
 antequam Mahumetes nasceretur, pluribus seculis scripta fuit, & multis in
 locis promulgata, et in alienas translata linguas: nec fuit unus interpret, sed
 plurimi: rogante Ptolemæo Philadelpho, septuaginta presbyteri legem in-
 terpretati sunt, & consona dixerunt. Aquila etiam, & Theodotion, & Sym-
 machus, & alij uetus testamentum traduxerunt. Facta est antiqua lex & Gre-
 ca & Latina, multis ætatibus, antequam tua promulgaretur. Impleta sunt
 omnes bibliothecæ Mosaica & aliarum prophetarum traditione, Alexan-
 driæ, Romæ, Athenis, Carthagine, Syraculis, Toleti, Lugduni, & in omni-
 bus locis, quæ insignia essent, siue apud Græcos, siue apud Latinos, uetus te-
 stamentum ex Hebraica ueritate traductum & habebatur, & publicè legeba-
 tur. Quis ille Iudæus tam potens fuit, qui corrumpere legem ubiq; gentium
 potuit: Nondum natus erat Christus, cum Septuaginta interpretum editio
 facta est: quo tempore nulla erat causa corrupendæ legis, cum nulla esset
 cum Christianis nondum natis, de lege contentio: nec propter alios oport-
 rebat legi aliquid detrahare, qui legem non acceperant: nec propter se qui ta-
 lem acceperant, et laudabant, si qua corruptio interuenit, in ea potuit inter-
 uenire, quæ apud Hebræos remansit, non in ea quæ inter Latinos Græcos di-
 uulgata est, & per infinitas diffusa prouincias: quanquam nec Iudaica cor-
 rupta est, quæ usq; in hanc diem cum Græca & Latina traditione concor-
 dat, difficilis ac penè impossibilis fuisset corruptio in tot manibus. Mahu-
 meti leue fuit unum codicem corrumpere, et illum tanquam uerum his trade-
 re, qui sibi ab initio crediderunt. Quod si multi sunt hodie apud uos codices
 unius continentia, non tamen idcirco ueritas in eis est: ab uno enim, qui fal-
 sus erat, emanantes, omnes falsitatem continent, quia non defluunt ex ama-
 ro fonte dulces riuuli. Quærimus ex te magne princeps, si te iudice, duo ra-
 tionum codices afferantur, quorum alter ex altero transcriptus existat, et in
 eo de quo est facta transcriptio, Sempronius mille debere talenta scriptus
 est, in exemplari duo milia, cui potius fidem dabis: aut non exemplo magis
 quam exemplato: Hebræi parentes antiquæ legis existunt, & apud eos ex-
 empla legis habentur, apud alios exemplaria, Rursus ex te querimus, qua-
 tuor inueniuntur rationum libri apud quatuor negociatores, Seium, Caium,
 Titium & Sempronium. In eo quem Sempronius producit, creditor ipse
 Lucij in centum talentis scriptus inuenitur, in alijs debitor, cui credes: quid
 respondebis: an non tres libros uni præferes: Certe non dubitabis præfer-
 re. Si ita iudicas, soluta quæstio est. Quatuor libri habent uetus testamen-
 tum: Vnus est Hebræorum, alter Gentilium, & tertius Christianorum, ul-
 timus Saracenorum, qui à cæteris discrepat: mendax enim est, nam reliqui
 conformes inueniuntur. Nam & Græci, qui gentiles erant ante Christi ad-
 uentum, & Latini ante Mahumetem, uetus testamentum non alio modo ha-
 buerunt, quam nos hodie habemus. Hoc fortasse inficiari posses, quia non
 reperiuntur hodie gentiles, qui bibliothecas habeant ueteres. Sed interroga
 Iudæos, inuenies uera esse quæ dicimus. Et adhuc extat Iosephus Hebræus,
 qui

*Sacras literas
 corruptas esse,
 falso Mahume-
 ten asserere.*

*Septuaginta
 interpretes.*

qui translationē antiquæ legis in manu Ptolemæi, quæ nominauimus, emanarunt, quæ usq; in hanc diem perseverant, & Hebraicæ ueritati concordant. Stulta est igitur Mahumetis fictio, et turpis inuentio, nec quicquā habet uerisimile, nec tam confusione quàm irrisione digna est. Quod diximus de ueteri testamento, idem licet de nouo intueri, quod nec ab uno scriptū est, nec in una lingua, nec in uno loco, nec in uno tempore, & tamen una sententia est, & unica concordia. Quod Græci habent, hoc Latini, hoc Hebræi, hoc Syri, Armeni, hoc omnes barbari Christū colētes: quamuis hæretici aliqui ad tuerendos errores suos corrumpere nonnullos codices ausi fuerunt. Quid

Novi testamenti concordantia.

ages: quid dicēs: cui fidem adhibebis: an soli Saraceno, an Latino, an Græco, an Hebraico? Multa antiquior est Christiana lex quàm Saracena. Misit Christus adhuc in terra existens discipulos suos in orbem, ut prædicarent Euangelium omni creaturæ. Audita est in omni terra Euangelij tuba, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorū, et in fines orbis terræ uerba eorum. Vulgata est recepta lex Christi per totum Romanū imperium, priusquam tuus legiser prodiret in lucem. Et idem Euangeliū, quod nunc habemus, omnes gentes suscepere. Nec fuit maioribus nostris aut facultas corrumpendi rem adeo uulgatā, aut necessitas, cum non esset Mahumetes, cum quo de fide contenderent. Corruptio ei necessaria fuit, qui nouā legem

edere uoluit, ueteri & nouæ contrariam. Nec dubium faciet iustus iudex, quin Christiano maior fides adhibenda sit de Christi lege, quàm Saraceno: ipse enim conseruator est suæ legis, & manet in traditione patrum. Saracenus ab ea recessit, & inuentiones sequitur nouas, quas sui maiores ignorauerunt. Euangelia apud nos quatuor recepta sunt, quæ summa diligentia, ingenti studio, et acri discussione sancti patres in generalibus concilijs non prius amplexi sunt, quàm esse uerissima multis modis recognouerūt. Non est igitur quod tuus legiser de corruptione sacrarū literarū possit obijcere. De ciuitate Domini, quæ est ecclesia, inquit in Psalmis Dauid: Fūdauit eam deus in æternum. Non esset fundata in æternum ecclesia, si fundamentum

Mahumetes scripturarum corruptor.

Psalm. 47

eius, quod est Euangeliū, uiolari aut corrumpi potuisset, nec uerum fuisset quod ait propheta Baruch, loquens de lege dei: Lex, quæ est in æternum. Nec illud stare quod dicitur: In æternum permanet uerbum tuum, & in seculum seculi ueritas tua. Nec Isaias uera fuisset de Christo locutus dicens: Super solium Dauid & super regnum eius sedebit, ut confirmet et corroboret illud in iudicio & iustitia usq; in sempiternum. Nos Gabrieli angelo credimus, qui de Christo Mariæ uirgini sic ait: Dabit illi dominus deus sedē Dauid patris eius, & regnabit in Domo Iacob in æternum. Quomodo regnabit Christus in domo Dauid: nisi per fidem. Quomodo per fidem: nisi per Euangelium in æternum. Quomodo per Euangelium in æternū, si corruptum est Euangelium: Mendax lingua, falsa calumnia. Ego uobiscum sum

Isai. 9

Luc. 1

Ose. 10

(inquit Dominus) usq; ad consummationem seculi. Et Oseæ propheta uerba ad ecclesiam conferuntur: Sponsabo te mihi in fide usq; in æternum. Et ad Petrum uicarium suum inquit Saluator: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et iterum: Rogauī pro te Petre, ut nō deficiat fides tua. Præualuissent portæ inferi, & defecisset fides Petri, si falsum esset Euangelium quod sequimur. Sed manet fides magni pastoris in ecclesia Romana, quæ nunquā inuenta est errasse, nec errabit in æternū. Magistra est enim, & mater omnium fidelium, & disciplina ueritatis. Caue Mahumetes, caue magne princeps,

hh 3 ne sequa

*Porphyrius Si-
culus apostata.*

ne sequaris errorē Porphyrii Siculi, qui tuæ legi consona dicit. Is ex Christi animo ad idola transiens, ait se deorū consuluisse quid de Christo sentirent, & illos respondisse, bonum uirum fuisse Christum, sed peccasse discipulos eius, qui diuinitatem attribuerant, quam sibi ipsi nunquam arrogasset. Hoc deorum testimoniū est, id est idolorum, quæ tu demonia esse non dubites. An non intelligis fraudem: an non uides tui legiseri & demoniū esse unum argumentum, unam conclusionem, unam fallaciam, & Christo diabolū inuidere, eiusque gloriæ et maiestati detrahere: cuius consilio atque suafu tua lex edita est, Euangelicæ atque Mosaicæ cōtraria. Dices parī modo, Christianam legē Mosaicæ aduersari, namque iussit Moyses plurima, quæ Christus uetat: ea permittens quæ ille uetuit. Nescis antiquæ legis arcana, quæ diu grauida fuit, nouam in utero gerens: & cum statutū diuino consilio tempus uenit, eam peperit. Vidit Ieremias per spiritum legem hanc nouam, cum ait: Ecce

Hierem. 31

dies ueniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouū, non secundū pactum quod pepigi cum patribus eorum. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorū, & in corde eorum scribā eam, & ero eis in deum. Nouum fœdus, inquit, quia baptisimus circuncisioni successit, et legē meam, inquit, scribam in corde eorum, quia uetus lex in tabulis lapideis scripta fuit, noua per charitatē in corde hominum radicata. Et ero eis in deum:

*Legis ueteris
& nouæ discrimen.*

quia nouæ legis autor et promulgator Christus, deus & homo est. Antiqua per Moysen innotuit, tantum hominē: & adueniente perfecto, euacuatum est imperfectū: nec amplius in præputio nobiscum deus, sed in corde patiscitur, dicente Apostolo: Si circūcidamini, Christus nihil prodest uobis. Nec ulterius cæremoniæ legis habent locū. Venit enim ille, de quo loquitur in Deuteronomio, Moyses: Prophetā de gēte tua suscitabit tibi deus, ipsum sicut me audies. Et subdit: Ponā uerba mea in ore eius, loquetur ad eos omnia uerba quæ præcepero illi. De Christo hæc propheta est, qui locutus est ex ore dei, quod uerū erat os suū, in cuius aduentu legalia & cæremoniæ desitura erant, sicut apud Matheū scriptū est: Lex & propheta usque ad Ioannem. Sacramenta enim quæ ueteres & propheta obseruabāt, adnunciatiua erant uenturi Christi, quæ in eius aduentu completa cessauerunt, & alia instituta sunt, uirtute maiora, ueritate meliora, actu faciliora, numero pauciora, & sicut sacerdotiū mutatum est, sub cuius administratione lex erat, ita & legem mutari oportuit. Non est igitur aduersa ueteri noua lex, quæ in eius uentre conclusa erat, & adueniente Christo, & euāgelij luce clarescente, & patefacta, circūcisioni & alijs cæremonijs antiquitus obseruatis (sicut præfinitum erat) finē imposuit. Est autē Christiana lex tanto dignior quā Iudaica, quanto nobilior est oraculū dei quā hominis. Cognosce iam, nisi fallimur, ueritatē & maiestatem nostræ legis, nec utilitatē ignoras: incipis quæ de tua diffidere, & ardes desiderio disputandi, uellesque latius cuncta discutere: sed obstat legiser tuus, & inquirere uerū prohibet, & interminatur & clamat: Nō est mea lex quæ disputationi subiicienda sit, caue ne quid loquaris, arma sunt in manu mea: dum nihil credis, multū imperij adeptus es. Qui nō audiunt meam uocem, gladio conterendi sunt, ensis meæ legis dignitatē tuetur. In Arabia ortus eius fuit, ex paruo principio quantum creuerit, uides. Aegyptum adieci meæ legi, & Syriam et Mesopotamiā & Libyā & Indiam et Mauritaniam, & partem Hispaniæ, & diuitem Asiam, & doctam Græciam, & fortē Thraciam, & nobilem Macedoniam: sunt & alia quā plurimæ regiones sub imperio

Legis cæremoniæ per Christum sublatæ.

sunt, uirtute maiora, ueritate meliora, actu faciliora, numero pauciora, & sicut sacerdotiū mutatum est, sub cuius administratione lex erat, ita & legem mutari oportuit. Non est igitur aduersa ueteri noua lex, quæ in eius uentre conclusa erat, & adueniente Christo, & euāgelij luce clarescente, & patefacta, circūcisioni & alijs cæremonijs antiquitus obseruatis (sicut præfinitum erat) finē imposuit. Est autē Christiana lex tanto dignior quā Iudaica, quanto nobilior est oraculū dei quā hominis. Cognosce iam, nisi fallimur, ueritatē & maiestatem nostræ legis, nec utilitatē ignoras: incipis quæ de tua diffidere, & ardes desiderio disputandi, uellesque latius cuncta discutere: sed obstat legiser tuus, & inquirere uerū prohibet, & interminatur & clamat: Nō est mea lex quæ disputationi subiicienda sit, caue ne quid loquaris, arma sunt in manu mea: dum nihil credis, multū imperij adeptus es. Qui nō audiunt meam uocem, gladio conterendi sunt, ensis meæ legis dignitatē tuetur. In Arabia ortus eius fuit, ex paruo principio quantum creuerit, uides. Aegyptum adieci meæ legi, & Syriam et Mesopotamiā & Libyā & Indiam et Mauritaniam, & partem Hispaniæ, & diuitem Asiam, & doctam Græciam, & fortē Thraciam, & nobilem Macedoniam: sunt & alia quā plurimæ regiones sub imperio

Mahumet de lege sua disputare prohibet.

Regiones sub Turca, quæ.

sunt & alia quā plurimæ regiones sub imperio

imperio meę legis, quę armis, non uerbis, quę sita sunt. Muliebre est, uerba
 uerbis refellere, uiri ferro decertant. Si nō fuisset uera mea lex, nō dedissent
 superi imperio nostro, nec nō dominationi nostrę tātō successus atq; pro-
 speritates. Amat nos Deus, & legis odorē sentiens gratulatur, et sternit iter
 uictorijs nostris. Scis quā feliciter sæpe in hostes pugnauisti, & modō in
 Pōto, et sæpe in Gręcia. En fili quid cogitas, quid moliris, tot triumphis sub
 mea lege illustratus; Christum persequeris, cuius cultores strauisti toties, &
 ad interuiccionē usq; cęcidisti. Caue ne meā linquens legem, relinquareis à
 Deo. Credimus his te uerbis nō parū cōmoueri, & aliquē inesse in tua men-
 te timorē. Sed audi quā inanis est timor. Omnis qui malū facit (inquit in
 10 Euāgelio Veritas) odit lucem. Fures noctu domos perfodiunt, & in obscu-
 ro adulteri latitant, nō adhibent testes qui peccāt, nolunt deprehendi men-
 daces. Cū his sentit tuus legifer: ueretur ne disputādo suę legis uanitates in-
 notescant, ueretur ne pudenda sua detegantur. prohibet disceptari uerbis:
 armis defendi suam legē iubet, nec aliū iudicem quā ferrū deposcit: mul-
 tumq; gloriatur de suę legis incremēto. Diximus cur creuerit, plebes uolup-
 ptas allexit: neq; inficiamur, multas tuę gentis uictorias partas, & ingentia
 confecta bella, & tu ipse in pręlijs clarus euasisti. Vicisti hostes nō paucos,
 & triumphasti sæpe: fuisti tamen etiam aliquando uictus, parua Christiano-
 20 rum manus tuas ingentes copias, ut antē diximus, apud cōfluentes Sauū &
 Danubiū paucis antē annis deleuit. Non milites ueterani, non duces in bel-
 lis antē probati, nō uiri nobiles armis potētes, et equis, sed pauci cruce signa-
 ti ex agris collecti inermes et nudī, fide tantū armati, ferro fulgentes et auro
 tuos fuderūt exercitus. Quod si uictoria ueritatem legis ostendit, hoc uno
 pręlio satis admonebare, in quo multi fugerūt paucos. Tuę uictorię nihil
 miraculi habent, ad quas nunquam sine grandi tuorū pręrogatiua uentum
 est. Sed quid agimus: non his argumentationibus stat recta fides, Vici, fudi
 30 hostes, imperiū teneo. Si sic licet arguere, uera fuit sub Alexandro Magno,
 tot uictorijs illustrato, & sub eius successoribus religio, qui & in Gręcia, &
 in Asia, & in Syria, & in Aegypto, & in Libya, et in Perside, et in Scythia,
 & in Indis regnauere, imperio per arma quęsito. Vera etiā Romanorū fi-
 des usq; ad priorē Constantinū, qui orbē sibi ferro subiecerunt, et omnes do-
 muere quas adiere gētes. Scimus tamē & Alexandrū et eius heredes, et Ro-
 manos, et qui sub eis erant, ludæis exceptis, idola coluisse: alij Iouē, alij Mar-
 tem, alij Mercuriū, alij solē et lunā, et alij sidera. Multi etiā, ut Aegyptij, ani-
 malia bruta colebāt. Quis nescit (inquit unus ex poetis) Volusi Bithynice
 40 qualia demens Aegyptus portentosa colat, Crocodilon adorat. Et quod stulti
 us fuit, & auiū, et porros & cepe inter numina posuerunt. Pręclarę tamen
 Aegyptiorū uictorię memorant, sicut de Osiride proditū est, qui uictū per-
 agrauit orbē. Ergo & deos Aegyptiorū recipiemus, & uerā eorū religionē
 fatebimur, quia uicerunt: Nō sic ratio suadet, neq; sic Iudei sensere, qui uicti
 ab Assyrijs, & ab Antiocho, et à Romanis, et in seruitutē ducti, non tamen
 uictorū leges de dijs acceperūt, sed uicti et angariati, et mille modis oppres-
 si, in sua lege manserūt. Nec nos Christiani, cum pręlio superamur, aut alijs
 calamitatibus affligimur, legem nostrā aut relinquimus, aut accusamus: sed
 arbitramur pium Deum nos tanquam filios propter peccata, quę commit-
 timus, uerberare: quia nō paremus Euangelio, nō seruamus legē nostram,
 neq; manemus in traditione sanctorū patrū, sed uicti fragilitate aberramus,
 & labimur ut homines. Ipse uerō lapsos corrigit, & plagis multis nostras
 hh 4 iniquitas

*Victoria suc-
 cessu non decla-
 rari ueram rea-
 ligionem.*

*Iuuenal. Satyræ
 14 15.*

iniquitates emendat. Cognoscimus errata nostra, & considerantes quae fecimus, minorem esse poenam quam delictum non ignoramus. Si cadimus in bello, si amittimus regnū, si iugo seruitutis opprimimur, dicimus eū Danie le propheta: Deum esse in coelo, qui releuat mysteria, mutat tempora, & transfert regna, ut uniuersi cognoscāt, quod dominatur in excelsis in regno hominū: & cui uoluerit, dabit illud. Nouimus Deum & Iudeos & Christianos nos posse cum uelit, et uoluisse aliquando, alterius sectae hominibus subijcere, propter offensas populi, qui eum ad iracundiam prouocauit: sed conuersi ad Deum, non desperamus misericordiam consequi. Quamuis enim irascitur Deus (ut inquit propheta) non tamē obliuiscitur misereri. Pius est et benignus, nec deserit clamantes ad se. Absit autem ut propter uictoriam, meliorem esse credamus religionē uictorū. Sic enim fatendum esset, omnes qui uicerunt Hebraeos, melius de Deo sensisse quam ipsi uicti, quod neq; tu diceres, neq; tuus legifer, qui defensionē suae traditionis in armis collocat, & omne genus ratiocinationis effugit, maximum iniquitatis iudiciū. Non sic beatus Petrus, qui donatus à Christo domino caelestis regni clauibus, & pastor constitutus gregis Christiani, paratū se ait rationem omnibus reddere de ea quae erat in eo fide, nec aliter suos auditores edocuit. Et beatus Laurentius martyr: Mea uox, inquit, obscurum non habet, sed omnia in luce clarescunt. Et in euangelio non probat Dominus eum qui lucernā accendit, & sub modio ponit, sed super candelabrū eam esse uult, ut luceat omnibus qui sunt in domo: & predicari uerba sua super tecta iubet, & de seipso dixit: Ego palam locutus sum mundo. Deceptores & pseudoprophetae in angulis praedicant, et uolunt occulta esse quae dicunt, aut iuramenta taciturnitatis exiunt, sicut Romae accidit in his qui bacchanalia celebrant. In occulto enim Deo suo sacrificantes, nullū flagitiū libidinis omittēbant. Quod si alia non essent aduersus tuā legē iudicia, hoc unū sufficere potuit: quia prohibuit eius lator in disputationē uenire. Sciebat nō equa esse, neq; uera, quae tradiderat: uidebat ueterē & nouā legē cōtra se stare, intuebatur philosophorū acutissimas rationes sibi aduersas esse: nec sperauit in cœtu hominū aut in scholis uictorū excellentiū sua deliramenta posse defendi. Animaduertit homo sagax & ingeniosus in malo, gentiles qui Deos colebant, dānatos esse, & iam propemodū exterminatos, nec Iudaeis locū esse quorū lex translata esset cū sacerdotio ad Christianos. Cum q̄ statuisset nouam legem, idemq; sibi nomen daret, sperauit quod modō euenit, iratū Deum Christianis, qui suae legis mandata transgrediebatur, aduersus transgressores uictoriā cōcessurū: atq; idcirco suae legis defensionē in armis collocauit, quā alioquin hominibus gratam propter licentiā uoluptatū non ambigebat. Diaboli hoc fuit inuentum. Antiquus hanc uiam suae nequitiae serpens excogitauit, qui cū uidisset sese procul eijci, & Christiana religione auersēte, idola deleri, nec amplius deorū multitudinē locū esse, sed unū tantū Deum adorari cū patre & spiritu sancto Iesum Christum, Heraclio imperante, Mahumetis spiritū excitauit, eumq; sibi ministrū elegit, hominē ritu prius idololatrā, fortuna pauperem, mente superbum, natione Arabem, qui consilio usus quorundam Iudaeorum & Christianorū peruerforum, inter quos fuit Sergius, spiritu ambitionis inflatus, legem tertiam edidit, ex ueteri & noua constitutam, multis ineptiis extrinsecus adiectis. Legem diximus, quia legē uocat: nos blasphemiam rectius appellamus. Rugasti frontem, auertisti oculos, horruisti, turbatus es, subiratus es, dum haec dicimus: at si ueritatis amicus es, audienda est ueritas.

Daniel. 2

Religio non
semper melior
penes uictores.

Luc. 12

Matth. 10

Mahumet de lege
sua disputare
cur prohibuit.Mahumetana
sectae origo.

Sergius monachus.

veritas: neq; tuus legifer, si tibi amicus est, veritatē interdicet, quæ tanto ma-
 gis amica est, quāto salubrior homini, ac ipsa natura cōuenientior. Audi ue-
 rum, & discite quomodo sit appellanda lex. Legē dicūt esse philosophi, quod
 ratione præcipitur: & sunt qui nil aliud legē esse affirmāt, quā rectā ratio-
 nem, à diuino numine ductam. Quicquid igitur rationi aduersum est, legis
 nomine caret. At tuus legifer ratiocinari de sua lege prohibet, & solum ar-
 ma illi suffragari vult. Non est igitur dicenda lex, nisi ex illis quarum condi-
 tores apud Isaiam dominus maledicit. Docet nos Dauid cognoscere legem
 Domini, dum ea quæ propria sunt exponit. Attende, & uidebis an Mahu-
 metea lex de cælo sit, & à numine tracta diuino, an aliunde. Lex Domini
 (inquit propheta) immaculata, cōuertens animas; testimoniū Domini fide-
 le, sapientiā præstans paruulis. Immaculata est lex Domini, quia mala que-
 que excludit, neq; libidinē, neq; turpitudinē ullam admittit. Sic apud eun-
 dem prophetam: Eloquia domini casta dicuntur, & apud Iob legitur: Non
 inuenietis in ore meo iniquitatem, nec in faucibus meis stultitiā personabit.
 Et apostolus: Lex sancta, inquit, & mandatū sanctum & iustū & bonum.
 At quomodo Mahumetea lex immaculata, quæ supra & adulteria, & om-
 nes libidinū maculas ac sceditates admittit: Dices, quia ieiunia quædā præ-
 cepit, & orationes, & eleemosynas. non damnamus hoc, absit ut ea mala di-
 camus: inuentorē eorum Mahumetē esse negamus, absq; Mahumete scie-
 bamus hæc esse bona. Ieiunauit Elias, ieiunauit Christus: orare & frangere
 esurienti panem suum, et egenos et uagos in domū ducere, multo antiqui-
 us est, quā tuæ legis inuentū. Multi nos legislatores ad opera pietatis inui-
 tarunt. Verūm adulterari, fornicari, seruire uentri, & in cæno uoluptatū ia-
 cere, solus tuus legifer inter bona collocat. Solus Mahumetes est qui turpia
 docet, & flagitiā præcipit: quāuis hæreticorum more, ut facilius decipiat, bo-
 na simul & mala cōmiscet. At lex quæ Domini dicitur, ut inquit Propheta,
 animas conuertit. Quod cōuertit ad Deum, cōuertit ad suū creatorē, ad sum-
 mū bonū, ad ultimū finē: at lex Mahumetea nō cōuertit ad Deū, sed auertit
 ab eo. Dicit em̄ dominus Deus: Estote sancti, quia ego sanctus sum. Mahu-
 metes, Vxores (inquit) ducite, et cōcubinas quot placet: nā ego quadragin-
 ta uirorū in meis lūbis uires habeo, & uxorib. atq; ancillis permisceor pluri-
 mis. Quid de testimonio fidelis: Cū data est Moyli lex domini in monte Si-
 nai, fulgura et coruscationes apparuerūt et signa de cælo, quæ testimoniū le-
 gi præbuerūt. Lex Christi miraculis admodū multis confirmata est, dicente
 ipso: Si opera nō fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatū scilicet infide-
 litatis nō haberēt. Et propterea de ueteri, quæ cōuertit ad suū creatorē ad
 summū bonum, et noua lege inquit Dauid: Testimonia tua credibilia facta
 sunt nimis. Et in Euāgelio Lucæ circa finē legimus: Illi profecti prædicau-
 erūt ubiq; dño cooperatē, & sermonē cōfirmatē sequētibus signis. At Mahu-
 metis legē, quæ signa, quæ miracula probat: audiamus eū: Nō sum missus, in-
 quit, nisi in uirtute gladij: & qui nō susceperit meā prophetiā, occidatur, aut
 reddat tributū, precii pro infidelitate sua. Quid est hoc: nunquid manifestē
 negat se miraculorum uirtute carere, et ficta falsaq; esse omnia signa demon-
 strat, quæ tuæ legis doctores in populis prædicāt: Nō habet igitur tua lex te-
 stimoniū, nisi in armis: sed id nō est fidele, ut antē docuimus. Ad ultimū tran-
 seamus, & quomodo sapientiā præstet paruulis, id est populis tua lex, ani-
 mamaduertamus. Sapientiā (ut antiqui tradiderūt) diuinā & humanā re-
 rum scientiā continet, estq; admodū sapida et dulcis, dum amorē diuinitatis
 mentibus

Lex quid.

Psal. 18.

Psal. 11.

Iob. 6.

Roman. 7.

Mahumeticæ
legis quedam
bona.

Leuit. 19.

Ioh. 15.

Psal. 92.

Sapientia.

*Psal. 118.**Turcarum
barbaries.**De Mahumeti
raptu in
caelum fabula.*

mentibus nostris instillat. propter quod inquit Psalmographus, Quam dulcia faucibus eloquia tua super mel ori meo. Tua lex neque de Deo sapit, neque de caelestibus, neque terrena satis intelligit, quae putat superis curae non esse. Magna olim & florida in Alexandria philosophorum schola fuit, & multi per Syriam & Asiam viri doctissimi claruerunt, quorum nomina ad nos usque pervenerunt. At postquam lex Mahumetea cursum habuit, paucissimi nominantur, qui naturae arcana perscrutati, excellentes evaserint: quia non praestat parvulis sapientiam tuus propheta, aut tua lex, cuius fundamentum voluptas est, & tutela gladius. Inter nos vero liberalium artium studia admodum florent. Legitur publice philosophia, auditur in scholis theologia, nullum doctrinae genus praetermittitur, gymnasia literarum in pluribus Italiae civitatibus clarissima reperiuntur, nec trans Alpes in Hispania, in Gallia, in Germania, in Britannia, collegia desunt virorum excellentium, qui sapientiam praestant parvulis. Est enim ingens Christianorum cura, ut indocti erudiantur, & veritatem intelligant in nostra lege, quae nunquam mentita est, divinitus comprehensa. Ac legifer tuus non modo mentitur, sed leuiter, sed indocte, sed imprudenter, sed insipide mentitur, & sibi ipsi saepe contrarius est: quemadmodum suae legis inspector plane intelliget: innumerabiles sunt eius ineptiae, & aniles fabulae, & pueriles nugae. De quibus libet hoc loco pauca referre, quae de caeteris iudicium praestent. Exponens Mahumetes capitulum Alcorani quod dicitur filiorum Israel, in hac sententia loquitur: Sit laus ei, qui seruum suum ab oratorio (quod est Helcarata, ipsa est domus Mesche) usque in oratorium sanctae domus Hierusalem nocte una transtulit, circa quam benediximus Deum. O vos homines audite et intelligite, cum abij a vobis, venit ad me Gabriel sero post psalmodiam vespertinam, quae ultima est, & ait: O Mahumetes, iubet Deus ut se adeas. Cui respondi, Et ubi eum adeam? Et ait Gabriel, Vbi ipse est. Et iumentum illico adducit magnitudine inter asinum & mulum: Elberahil uocant, humanae uocis capax. Et una non amplius hora iter egit annorum quinquaginta millium. & ait Gabriel: Ascende animal, & ito ad sanctam domum, ascendere uolentem, fugiebat iumentum, & iussum est stare, quia Mahumetes ascensus esset. Nunquid accersitus est: inquit. Et respondente Gabriele, accersitum esse: Non sinam, addidit, nisi pro me Deum rogarit. Obtuli preces Deo meo pro iumento, quod me infidente suavi ingressu incessit, ponens unguam pedis anterioris in orizonte sui uisus, & minori spacio quam ictus impletur oculi, ad sanctam domum perueni, comes aderat Gabriel, qui duxit me ad domum sanctam in Hierusalem, & uicinam rupem, dixitque, Descende, quoniam ex rupe ad caelum ascendes. & colligato illuc iumento, portauit me humeris suis in caelum, Et cum applicuissimus ad caelum mundi, & ad portam eius, pulsauit Gabriel, & quaesitum est, Quis esset? & respondit Gabriel, Ego sum. Et iterum quaerenti, Quis tecum adest? respondit, Mahumetes. & subdidit ianitor: Nunquid uocatus? Et ait Gabriel, Vocatus. Et aperta est porta, & uidi angelos, & bis genua flectens, oravi pro eis. Et accepit me rursus Gabriel, & uexit ad secundum caelum, & fuit distantia inter caelum & caelum, quantum est iter quingentorum annorum. Et sicut in primo caelo, ita in hoc caelo pulsatum extitit: & rursus pari solennitate ad septimum usque caelum procedit, aequa caelorum distantiam ponens. Et ait, in septimo caelo uidisse se angelorum populum, & longitudinem angeli cuiusque instar mundi fuisse, & aliorum mille uicibus extensorem, & inter eos unum inuenisse, cui septies centena

centena mille millia essent capita, & in quolibet capite totidē ora, & in quo
libet ore linguae totidē, quae septingenis mille millib. idiomatibus laudabāt
Deum. Et rursus alterum angelū ostendisse, qui fleret, & quesiuisse causam
fletus: et cum ille dixisset culpas esse, orauit pro eo. Et tū cōmendabat me Ga
briel alij angelo, & ille alij, donec fui in cōspectu Dei, & tribunali eius adhe
si, tetigitq; me manu sua deus inter humeros, & frigiditas manus eius per
uenit usq; ad medullas dorſi mei. His nugis atq; deliramentis implet Mahu
metes aures populi. Sed audiamus alteram fabulam in lib. cui titulus est De
doctrina Mahumetis. Duo angeli nominantur Arathes & Narathes, quos
10 ille asserit fuisse Dei in terrā descendisse, ut genus humanū regerent atq; in
struerent, tribus mandatis acceptis. Primū, ne quenquā occiderēt; alterū, ne
quid iniuste decernerent; tertium ne uinū biberent. Cū aliquandiu rexissent,
& iam ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerentur; mulier quaedā decenti for
ma, & omnium pulcherrima, aduersus maritū suum causam habens, iudiciū
ab eis petiit, atq; ut fauentes haberet iudices, ut apud se prandiū habeat, mul
tis precib. inuitat: nō abnuunt angeli, paratur splendidū conuiuū, epulas et
pōcula mulier ipsa ministrat. apponuntur sercula multiplicia, & cū his uinū.
Quod cum angeli recusarent, instante sapius muliere, & multas obijciente
blandicias, tandē biberunt, & inebriati uino, in hospitā incaluerunt, eiusq;
20 cubitū postularūt. spondet mulier ea cōditione, ut alter eorū ei ascensum in
coelū ostēderet, alter descensum. Placet cōditio. Illa, ut ita didicit, mox ascen
dit in coelū, relicti atq; irrisi angelis. quā Deus recognitā inter sidera collo
cauit, cui Lucifer est nomē. Angeli ad iudiciū euocati, catenis ferreis in pu
teo profundissimo religati sunt, usq; in diem iudicij permanſuri: cum elegis
sent in hac potius uita, quā in altera plecti. Hæc est sapientia Mahumetis,
quam docet paruulos: hæc eius theologia, hæc doctrina diuinitus reuelata.
Mira hominis audacia, ne dicamus stultitiā seu dementiā. Quod sunt in his
fabulis deridenda somnia? Non obiurgamus iumentū uerba, quando & asi
nam sacrae literę loquutam produit, & gentiles bouē. Sed quid est quod una
30 hora iter quinquaginta millium annorū pergitur? Metire hæc, & diligenter
cogita, an corpori nondum glorificato id possit accidere. Quō iuit, ubi fuit,
quid circuitiuit? Nō adhuc coelū ascenderat, quibus in locis tantum spacij per
agravit? nec iumentū eum tulit? quis tulit eū? unde uenit? quomodo uenit?
nihil horū dixit. Quid peccauerat iumentum, ut precibus egeret, cui nō est
lex alta nisi naturæ, & illi parerit? quid ostiarius in coelo collocatus, rogamine
Mahumetis egebat? an non satis felix erat. Fortasse altius cupiebat ascende
re: tanquam non sit illa perfecta hominum beatitudo, & regnat adhuc am
bitio. Distantiam coelorum ostendit, & spherarum quanta sit crassitudo de
monſtrat, quingentorum annorum iter ex coelo in coelum ponit, & parere
40 omnium spissitudinem, quid hoc? quis credat gentiliū fabulis? simile som
nium est. Aiunt illi Dionysidorum quendam geometriæ scientiæ nobilem
in patria senectam diem obiisse, propinquos funus ei duxisse, ad quos perti
nebat hæreditas. hos cōsecutis diebus cum iusta peragerent, inuenisse in se
pulchro eius epistolam Dionysidori nomine ad superos scriptam, quæ dice
ret, eum à sepulchro ad infimam peruenisse terram, esseq; illuc usq; quadra
50 ginta millia stadiorum. Nec defuerunt geometræ (ut Plinius ait) qui inter
pretarentur, significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quo deor
sum à summo longissimū esset spacium, & ibidem pilæ mediū, ex quo con
secuta computatio est, quæ circuitū terræ, id est totius pilæ ambitū, ducenta
quinqua-

Alia fabula de
duobus angelis

Lucifer.

Fabule prioris
absurditas de
clarata.

De Dionysido
ro fabula.

*De terræ ambi-
tu opiniones.*

quingentaquinq; millia stadiorum pronunciauit. Sed harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsum congruere, (eodem Plinio teste) addit huic mensuræ stadiorum septem millia. Eratosthenes huiusmodi rerum solertissimus indagator, uniuersum terræ ambitum ducentorum quinquaginta duorum millium stadiorum prodidit. Hipparchus stadiorum paulo minus uiginti quinq; millia adiecit. reperiuntur & aliorum sententiæ admodum dissonæ, neq; in hanc usq; diem mortali cuspium satis exploratâ credimus terræ mensuram, cuius neq; septentrionē, neq; meridiem uersus cogniti fines sunt. At tuus legifer maiora concepit animo, qui tanquam cœlum ascenderit, quingentorum annorum itinere distare cœlum à cœlo prodidit,

Rabbi Moyses.

quoniam tanta esset crassitudo sphaerarū. Hoc idem asserit Rabbi Moyses Hebræus genere philosophus, qui apud Aegyptios claruit. At philosophi quos nostri probant, non ita sentiunt: nec Ptolemæus Alexandrinus astro-

*Lunaris sphae-
ra crassitudo.*

nomorum facile princeps, de crassitudine lunaris sphaeræ cum tua lege concordat, in qua iter annorum sexaginta nouem, & aliquorū mensium ac dierum posuit, milibus passuū uiginti quinq; seu stadijs ducentis pro qualibet die cōputatis. Alij uerò astronomi, qui hæc diligenter indagauerunt, sphaeram solis plusquam sexcentis uicibus superatæ lunarem tradiderunt. Rursumq; Martis sphaeram, quamuis sole altior est, & longè maiorem habet ambitum, spissitudinem tamen multis uicibus superari. Improbum humanæ mentis ausum, uerū ita subtili argumentatione cōprehensum, ut pudeat aliquos non credere. plurimi hæc incerta respuunt. Tuę legis latori fortasse credendum fuerit, non quia illuc angelo bono deferente cōspicuerit, sed quia cū peruerso ceciderit. Quod si hac de causa fidem expedit, credimus, alioquin cū sacra scriptura dicimus: Cœlū sursum, et terram deorsum, et cor regis inscrutabile est. Sed alia percurramus. Angelos mundo se maiores ui-

*Angeli an mū-
do maiores.*

disse affirmat, eosdemq; corporeos. Si mundo maiores angeli sunt, necessarium est aliquam eorum partem extra mundum esse. At philosophi mundi circumflexu omnia contineri dicunt, neq; quicquā externus esse. Tuus legifer quando aliquid solito plus adhibet, sopori deditus, quicquid somniauit, pro uero retulit, & omnia sibi licere putauit: quo errore & angelos corporeos, & peccare, & egere uenia, & se rogasse pro eis dixit. Simili somnolentia tactum se super humeros affirmauit manu Dei, cuius gelu usq; ad dorsum medullas penetrauit: quæ omnia superius cōfutata sunt. Quis illud patienter audiat, quod angeli Dei uino inebriati, specie mulieris decepti, concubitus eius appetierint: quæ iter in cœlū edocta, ad conspectū magni Dei peruenit, & honorificè accepta inter astra locum obtinuerit: angeli pœnas dederint, atq; idcirco uinum hominī interdictum, quod tanti mali causa fuerit. Cōmemorat hæc tuus legifer, & tanquam ex penu Dei recepta hominibus inculcat. Vide quàm grauitè, quàm uerè, quàm peritè loquitur. Pœtarum

Fabula de angelis confutata.

figmenta, quæ pueris leguntur, inter arcana legis inserit. Pueri nostri non sine risu audiunt, cum raptæ in cœlum fœminæ referuntur, & in astra commutata: quæ maior & minor ursa uocantur, pigri circum sarraca Bootæ lucentes. Credimus pro tua sapientia te iam parui facere, atq; contemnere tuę legis figmenta. Sed miraris uehementer, quod indies aliqui relicto dogmate Christiano ad tuam migrant, & asserentes iniquam legem nostram, amplexi tuam, circumciduntur, & tuis iniantur sacris: & qui trinitatem prædicabant, nunc detestantur: & qui Christum crucifixum colebant, & laudabant, nunc derident. Sunt qui hoc agunt, non dubitamus. Sed quoniam

*Christianorū
ad Turcam des-
fectio.*

nam homines:

homines: sanè aut libidinis serui, aut ambitionis, & quibus nullus erat locus in nostra lege, spreti à nobis, & eieci tanquã uilia & inutilia mâcipia ad te tranſiuerunt, nectamen illos inextinguibilis conscientiæ uermis rodere cessat. Quod si posses eorum introspicere corda, intelligeres proculdubio eos aut uitæ futuræ spem nullam habere, aut admodum esse anxios, quia fontè aquæ uiuæ reliquerunt **CHRISTVM IESVM**, & nesciūt quo pacto redeāt, maius suum peccatum existimâtes, q̃ Dei misericordiã. Sed quid miraris, si ad opes cõsequendas, ad uoluptates exhauriendas nõnulli tuæ legi sese subiiciūt? Non est hoc nouũ, nec dignũ admiratione. Idem quoq; & Saraceni faciūt, qui sæpe ad nos migrāt. Illud est mirabilius, illud stupendũ, illud magnopere celebrandũ, quod tot milia philosophorũ Christiano insignita nomine sub tuo imperio degunt, grauiã tributa pendunt, nunc liberis priuantur, nunc coniugibus opprimuntur, durissima seruitute lacerantur, uexantur mille modis, nectamen Christianæ legi renunciant. Quod si tuã acciperent, nullius ferrent impetũ, mitius ferrent imperiũ, fierent liberi, honores & opes sperare possēt. Sed malũt tolerare seruitutis iugũ, & in squalore ac miseria uiuere, quã Christianum negare. Hoc stupendum est et diuinũ opus, et quod te præcipuè mouere debet, non quod pauci à nostra lege aberrent, sed quod tã multi in ea perseuerent, & quod tanta sit uel in aduersis cõstantia, miraculũ est. Facit hoc bonitas legis, et securitas eternæ uitæ, quam nemo sapiens præsentis postposuit. Quid tu hic dicas? quid contra hircere, aut mutire poteris? Vera est Christiana lex ex utero recepta Mosaicæ, ex prophetis, ex diuinis oraculis: deus autor eius est, filius Dei eã tradidit, ex ore Dei manifestata est, pura est & nitida, & immaculata, & sancta, perfecta ex omni parte, nullã habet rugã, nusq; deficit, nusquam claudicat, in ea qui quærit, inuenit: qui petit, accipit: & pulsanti aperiet. Ipsa est fons clementiæ, iustitiæ culmẽ, pietatis speculũ, mansuetudinis & misericordiæ plena: pro ea martyres innumerabiles sunt occisi, senes, iuuenes, pueri, matrone, uirgines, uiduæ, innupte puellæ, crudelia carnificum non expauere tormenta, sciẽtes beatos esse mortuos qui moriuntur in Domino. Præterimus signa & prodigia, quæ certitudinem Christianæ legis ostendãt. Quis uiros commemorare queat ex Christiano genere, diuini & humani iuris excellentissimos professores, uerè mundi lumina, scientiæ fontes, qui usq; ad mortẽ in fide Christi perseuerantes, præclara uolumina ediderunt, quæ tanquam sidera quædam doctrinæ humanas mentes illustrent? Et quæ nam ullo in loco lex est, quæ alterum habeat Augustinum, alterum Hieronymum, alterũ Ambrosium, alterum Gregorium? Et ne Græcos prætereamus, quæ religio uirum unquam habuit qui Origeni comparari posset: quamuis hic in plerisq; locis errauit. Quis Ioanni Chrysostomo æquabitur? quis magno Basilio, quis Cyrillo, quis Eusebio, quis Gregorio Nazanzeno? Non sufficiet dies, si numerare pergimus illustres nostræ legis doctores, siue uiuos, siue mortuos: quamuis non sint mortui, sed nunc maximè uiuunt, & tanquã stellæ in firmamento lucent, qui fidem sacratissimæ trinitatis elucidarunt. Quid dicemus de religiosis domibus, in quibus angelica ducitur uita, & pro peccatoribus assiduè effunduntur preces Domino, nec unquam cessant diuinæ laudes ac psalmodiæ. Benedictus Nursiensis apud nos multorũ monachorum doctor & pater extitit, apud Græcos Magnus Basilius. Secuti sunt Bernardus abbas Clarauallis, & Bruno qui Carthusiam instituit. quotidie sanctorũ uirorum apud nos augetur numerus, ædificantur noua monasteria, & sancta renouantur instituta. Quos fructus edidit Seraphicus Franciscus, eximius paupertatis amator, in Umbria (quæ pars est Italiæ) natus: Quot eum discipuli secuti sunt, quot sub eius regula uiri sanctissimi floruerunt? Antonius Pataui tacens, miraculis clarus: Bernardus Senësis in Aquila, quẽ nostra ætas quasi alterum Paulum prædicantẽ audiuit.

Multi Christiani etiam sub Turcæ imperio.

Christiane legis ueritas.

Religionis Christianæ doctores præcipui.

Monachorum antesignani.

Nicolai Lyrani extāt opera, quæ omnes admirantur. Dominicus in extremis Hispaniæ natus oris, quali alius uesper emicuit, qui nouum quendam sanctum & nitidum uiuendi morem suis auditoribus tradidit, & Predicatorum instituta regula, uniuersum illustrauit orbem. Multi ex discipulis eius clarissimi euaferunt, sed præcipua est magni Alberti fama, qui nullum doctrina genus ignorasse creditus est: nec minor eo Thomas Aquinas fuit in literis, etsi maior extitit in sanctitate. Claruit & meo seculo sub eadem regula, Vincentius Hispanus, quem noster antecessor inter sanctos Christi confessores retulit. Et in ordine diui Augustini Nicolaus Tolentinas, paulo antè inter cœlestia relatus sanctorū agmina. Noua indies prole florescit nostra religio: quòd si non desunt peccatores diuinam prouocantes manifestatem, non desunt etiā conciliatores uiri sancti Deo accepti, & uirgines immaculatæ, precibus assiduis diuinā iram auerentes. Nec timemus ruina, tantis adiuti patrocinijs. Tu ergo princeps nobilis, qui non es rationis incapax, neq; ingenij obtusi, collige quæ diximus, & conserua in mente tua, & consule tibi & tuæ genti: & noli esse incredulus, sed fidelis; relinque tenebras, & lucē sequere. Intelligis quo pede claudicat tua lex, & quantis scatet erroribus, & quā procul à ueritate recedit, & quòd non est in ea salus, & nouæ et antiquæ legis inimica. Intelligis quā solida est euangelica doctrina, quā uera, quā sancta, quā munda et immaculata, & quòd ea tantum iter in cœlum ostendit, & non alia. Intelligis, si uerba nostra memoria tenes, quòd trinitas in unitate, & unitas in trinitate colenda est, ne que altera contradicit alteri. Intelligis, quòd nam modo pater sibi filium æqualem genuit, & quomodo à patre & filio sanctus procedit spiritus, qui est charitas & amor, & simul colendus est, & deus est: & quòd filius pro nostra salute incarnatus est, mortem tulit: & spoliato inferno, tertia die resurgens, quadraginta diebus cum discipulis conuersatus, ascendit in cœlum, sedetq; ad dexteram patris, uenturus in fine seculi iudicare uiuos & mortuos. quo facto, mali perpetuò pœnam ignis subibunt, boni æternam beatitudinem consequentur: non in carnalibus desiderijs, aut impudicijs, non in cubilibus, sed in dulcedine mentis & in charitate Christi, quæ superat omnem sensum. Ante omnia uerò monstratum est, non posse te assequi inter Christianos gloriam, & potentatum quem uideris optare, maximè apud Europæos et occidentales populos, dum tua in secta perseueraris. Quòd si uelis Christianis initiari sacris, magnam tibi spem fecimus & potentia & gloria. Memento igitur uerborum nostrorum, & accipe fidele consilium, sume baptismum Christi, & lauacrum spiritus sancti. Amplectere sacrosanctum euangelium, & illi te totum committe. sic tuam animam lucrifacies, sic Turcarum populo bene cōsules, sic tuæ cogitationes adimpleri poterunt, sic tuum nomen in secula celebrabitur, sic te omnis Græcia, omnis Italia, omnis Europa demirabitur: sic Latine te literæ, sic Græcæ, sic Hebraicæ, sic Arabicæ, sic omnes barbaræ celebrabunt, sic nulla ætas de tuis laudibus cōticescet, sic pacis autor & fundator quietis appellaberis, sic te Turcæ animarum suarum repertorem, & Christiani suæ uitæ conseruatorē uocabunt. Syrij, Aegyptij, Libyci, Arabes, & quęcunq; sunt alia gentes extra Christi caulas, aut his auditis, tuam uiam sequentur: aut tuis, Christianis armis paruo negotio domabuntur. Et si noluerint in nostra lege te socium habere, experientur dominum in sua: nos te iuuabimus, & omnium eorum assistente diuina gratia legitimū principem constituemus. Hæc sunt quæ tibi cum baptismo præmia promittuntur, his te bonis diuina pietas proculdubio cumulabit obsequentem euangelio. Quòd si respueris consilia nostra, peribit tanquā fumus gloria tua, & tu more hominum reuersus in cinerem totus morieris. Christus regnabit in æternum, cui est honor & gloria in seculorum secula, Amen.

FINIS.

Epistola

Albertus magnus. Thomas Aquinas. Vincentius. Nicolaus Tolentinas.

Epilogus.